

Butlletí de l'Associació Bíblica de Catalunya

141. Setembre 2022 / Gener 2023

FRAGMENT D'UNA PINTURA ROMÀNICA D'AUTOR DESCONEGUT

BUTLLETÍ DE L'ASSOCIACIÓ BÍBLICA DE CATALUNYA. Núm. 141. Setembre 2022 / Gener 2023

Direcció: JOAN FERRER, Gutenberg, 15 - 08397 Pineda de Mar. ESPERANÇA AMILL, Sant Antoni, 89 – 43800 Valls. Adreça electrònica: butlleti@abcat.cat. Secretaria: secretari@abcat.cat. Administració: Pla de Palau, 2 – 43003 Tarragona. Disseny de la coberta: Narcís Comadira. Composició: 3 x Tres (Valls). Impressió: Gràfiques Moncunill, SL (Valls). DL: B-23633-1978. ISSN: 2013-9373

Esperançats enmig de la tempesta

Davant molts esdeveniments que estem vivint es diu que hem tornat a la normalitat: apostòlicament, tornem a tenir reunions presencials; litúrgicament, fem processons; socialment, gaudim de festes multitudinàries; les xifres de morts per coronavirus no són ja significatives i els malalts per covid a les unitats d'urgències dels hospitals són molt pocs.

Tot això, que és una realitat objectiva, també és una veritat enganyosa. Perquè darrere el concepte de “normalitat” s’hi amaga el somni d’un utòpic benestar que ens fa oblidar la realitat que ens envolta: vivim enmig de la tempesta.

Tempesta econòmica, agreujada cada dia més per les conseqüències de la invasió a Ucraïna, que molta gent es troba immersa del tot en el món de la pobresa; tempesta social en veure que la guerra no és ja un perill llunyà; tempesta eclesial amb greu davallada de la pràctica sacramental i, encara pitjor, més greu davallada d’entusiasme i zel apostòlic en els qui n’haurien de donar més fidel i engrescador testimoniatge (per no parlar del descrèdit eclesiàstic en la societat).

Certament aquesta anàlisi no ens ha de dur a un catastrofisme paralitzador: no podem ser profetes de calamitats que maten la construcció d’un món nou, que sí que és possible perquè —a més de ser desig noble del cor humà— és projecte de Déu que l’empeny.

Però davant de tot això, hi cap l’esperança? Podem ser testimonis esperançats?

Per fidelitat al missatge evangèlic caldrà començar recordant una certesa de fe bàsica: *La fe en l’Encarnació veritable del Fill de Déu és el signe distintiu de la fe cristiana* (Catecisme núm. 463). Una Encarnació veritable que implica inserció total en el temps i lloc de la història humana. Allunyats de la història humana no podem ser deixebles de Crist.

La Paraula de Déu ens avisa que és en la tempesta on l’esperança cristiana té el seu lloc apropiat. Perquè l’esperança cristiana és la fe dinàmica posada en moviment dins el ritme de la concreta història humana; no és fruit de circumstàncies exteriors sinó un do de Déu instal·lat dins el cor del cristià.

La primera referència del Nou Testament a l’esperança la trobem ja en l’escrit més antic: la Primera carta als cristians de Tessalònica, escrita per l’apòstol Pau el 51 dC.

Lloant els tessalonicencs per donar-ne gràcies a Déu, parla Pau de *l'activitat de la vostra fe, la constància de la vostra esperança i l'esforç del vostre amor* (1Te 1,3).

Una *fe* inactiva no és *fe* cristiana de resposta al Déu de l'amor dinàmic; un *amor* no esforçat és mer sentimentalisme vers uns quants, i una *esperança* només ocasional és simple reflex de circumstàncies exteriors.

Només l'esperança creient arrelada dins el cor com a do de Déu és força permanent de transformació de la societat. La mateixa vida dels deixebles de Jesús (tant en el seu aprenentatge prepasqual com en el ministeri postpasqual) va estar marcada per la inserció històrica en la Creu de la tempesta.

Quan s'esdevé l'episodi de la tempesta calmada (Mc 4,33; Lc 8,22) és Jesús qui els diu: *Passem a l'altra riba*; és el Mestre i capdavanter de la travessa qui marca la immersió en el perill del llac. Hem de buscar el perill o què?

Per coherència d'identitat, tota barca que mereixi aquest nom reclama com a hàbitat natural l'aigua: de l'oceà, de la mar, del llac o del riu. Una barca no existeix per a ser instal·lada al cim de les muntanyes! La barca de Pere —l'Església— tampoc.

No podem somniar en una vida idíl·lica on no hi càpiguen les tempestes.

Tal com va dir a Pere, Jaume i Joan (Mc 9,2s; Mt 17,1s; Lc 9,28s), el Senyor no ens vol instal·lats en Tabors d'alienació sinó que baixem on viu el poble. Tampoc els qui sofreixen més greument la tempesta (econòmica, de la malaltia o dels escàndols) accepten uns missatgers que viuen als núvols ni esperen paraules buides des de la llunyania d'un món elitista.

Una de les darreres lliçons de la Paraula de Déu la trobem en l'esperançador llibre de l'Apocalipsi quan *el vident-testimoni Joan* ens revela que només al final de tot, quan *el cel i la terra d'abans hagin desaparegut*, també llavors comprovarem que *de mar ja no n'hi havia* (Ap 21,1).

Mentrestant, mentre som en aquest món, hi haurà *mar*: és a dir, hi haurà tempestes.

Caldrà veure si de debò els seguidors de Jesucrist i testimonis de l'Evangeli volem navegar amb l'esperança cristiana basada en un triple convenciment de fe:

- a) No hi ha escapatòria: ens hem de llençar a l'aigua de la mar!
- b) Hem de viure la tempesta com l'hàbitat normal del testimoniatge cristià.
- c) En les tempestes, Déu és al nostre costat més que mai i ens espera sempre, Ell que és motor per a viure la proximitat amb el germà que s'enfonsa.

José-Luis Arín Roig

Jesús, Fill de David, Fill de Déu

L'aportació d'una exegesi recent a la *lectio bíblica*

per Pius-Ramon Tragan

Introducció

Auscultare Christum en l'Escriptura, de manera que el veritable missatge bíblic s'integri en el complex real de la nostra vida pressuposa dues condicions fonamentals diferents i complementàries. Primer de tot, una lectura atenta del món, un discerniment dels “signes del nostre temps”, una valoració serena de les situacions actuals que exclogui qualsevol judici preestablert o unilateral sobre les persones o sobre els esdeveniments. En segon lloc, pressuposa un criteri raonable i fonamentat per interpretar rectament els textos bíblics. Un mètode exegètic que permeti ultrapassar una comprensió ingènua de l'Escriptura, que exclogui les elucubracions subjectives i que clarifiqui el veritable missatge bíblic. Fer del text un pretext serà sempre una injúria a l'Escriptura.

Una veritable *lectio* bíblica, aleshores, —que no sigui abstracta ni pseudomística o intimista— exigeix d'escoltar atentament la paraula tant dels homes com de la història i demana d'obrir-se atentament a la paraula inspirada de Déu.

La finalitat de les reflexions següents no ha de ser aquí un estudi de la situació social, cultural i religiosa idèntica en tot el món en l'època present. Davant les comunitats benedictines que es troben en diversos continents, s'ha de tenir en compte que la diversitat complexa de situacions concretes que són viscudes en el país propi de cadascuna d'elles, resulta necessària per una *lectio* bíblica, situada en cada con-

text, en cada *kairos* de temps i d'espai que són diferents social i culturalment. Aquest principi significa que les diferències de context cívic i cultural determinen, en bona part, la comprensió de l'Escriptura i indiquen que es tracta d'una condició necessària encara que no sigui uniforme. Voler arribar a una precomprensió uniforme, mitjançant una cultura o una formació imposades, una filosofia o un esquema intel·lectual preestablert, seria fer violència a l'ésser individual i a les condicions socials de grups humans diversos. Voler arribar, anàlogament, a una lectura bíblica homogènia significa tancar-se a la plenitud dels diversos significats que potencialment estan continguts en el text i que en part depenen del context propi del lector. No correspon tampoc al caràcter fragmentari i discontinu dels escrits bíblics, expressions de les diferències de les comunitats i dels autors inspirats que en són l'origen.

Admès el principi de les diverses precomprensions que determinen lectures diverses de la Bíblia, cal considerar la segona condició d'*auscultare Christum* en l'Escriptura, és a dir precisar el mètode exegetíc que sigui actualment un criteri reconegut, per una justa *lectio* bíblica qualificada. En aquest punt arribem a la finalitat precisa d'aquesta intervenció: precisar com l'exegesi actual permet d'escoltar i d'entendre millor la persona i el missatge del Crist dels evangelis i evidenciar les aportacions que deriven del treball exegetíc per a la reflexió cristològica, per a la vida de fe i per al seguiment cristià.

No es tracta de presentar una llista dels diversos mètodes exegetícs —l'alexandrí, l'antioquè, el patristic, el medieval— ni les diverses aproximacions recents de lectura lingüística o estructural. No es tracta tampoc de desenvolupar l'anàlisi de la tècnica pròpia d'un mètode exegetíc determinat. Resulta útil, en canvi, aturar-se sobre els resultats i sobre la importància d'un mètode exegetíc esdevingut clàssic i reconegut pels exegetes de diverses confessions cristianes, l'anomenat mètode històrico-crític, el qual, partint d'una lectura diacrònica dels textos, cerca de reconstruir la formació dels diversos escrits bíblics i de precisar-ne el nucli primitiu, el valor històric i el contingut doctrinal per a comprendre després el progressiu desenvolupament de la tradició i de la redacció de cada una de les unitats literàries.

Perquè entretenir-se sobre els resultats d'un mètode que actualment no pot ser considerat ni antic ni novíssim? Perquè preferir-lo a altres més moderns i menys coneguts? Perquè insistir sobre una interpretació considerada per alguns com hipercrítica i destructora del missatge bíblic i per altres com confusa i superada? Malgrat tot, el mètode històrico-crític s'imposa. Més enllà de les polèmiques d'escola, aquest mètode resta una possibilitat sòlida, indispensable per a acostar-se als textos, adaptada a les exigències racionals de la recerca històrica actual malgrat que és poc coneguda la importància dels seus resultats. Respon també a un dels caràcters essencials de la fe d'Israel i de la fe cristiana: la dimensió històrica de la revelació divina. La Bíblia afirma la voluntat salvífica de Déu manifestada a través de la història. Cap interpretació pot

substituir l'esforç d'entendre la paraula de Déu lligada al temps i a l'espai, vinculada als esdeveniments històrics i a les persones concretes, els seus missatgers. Finalment, —i aquesta és la raó definitiva de l'opció present— el fons històric del missatge bíblic resta el punt de referència fonamental per a qualsevol situació social i cultural, ofereix la base a qualsevol altra lectura i mètode exegètic. Per aquest motiu, el mètode preferit resulta d'interès per a tots els creients que, sense excepció, desitgen escoltar el missatge de les Escripures com a paraula de Déu que es revela a través de la història.

Quins són doncs els resultats més significatius de l'exegesi històrico-crítica i la seva incidència per a la reflexió cristològica i per la fe cristiana? Heus ací la pregunta que guia les reflexions següents que d'acord amb el títol indicat seran proposades en tres paràgrafs:

1. Jesús Fill de David, és a dir el Jesús terrenal.
2. Jesús Fill de Déu, en tant que Senyor gloriós.
3. Els problemes i les perspectives que deriven de la confrontació entre el Jesús terrenal i el Senyor gloriós.

1. L'home Jesús de Natzaret, Fill de David

Sense la pretensió de reconstruir una biografia de Jesús ni de penetrar en la seva psicologia, una lectura crítica dels textos evangèlics permet de delinear els trets propis del Jesús terrenal.

Jesús de Natzaret, a l'inici de la seva manifestació davant el poble d'Israel es presenta estretament vinculat amb Joan Baptista. Demostra estar d'acord amb la predicació escatològica del Baptista i rep el seu baptisme com tants altres jueus que esperaven la intervenció salvadora de Déu. Esdevé un dels seus deixebles disposats a preparar els camins del Senyor. El baptisme de Jesús al riu Jordà resta un fet històric decisiu per a comprendre l'origen i l'evolució del seu missatge, les seves arrels i la seva originalitat. Al principi, unit amb Joan, després Jesús se separa del mestre i comença el seu camí de manera independent i original. També ell reuneix al seu voltant un grup de deixebles —alguns dels quals venien del moviment baptista— i els envia a proclamar la vinguda pròxima del Regne de Déu i a batejar. Jesús, per tant en la primera fase de la seva predicació presenta un missatge profètic, anuncia amb zel i optimisme la vinguda del Regne de Déu i crida Israel a la conversió i a la penitència. En la seva predicació i en els seus miracles veu l'inici de l'obra salvadora de Déu a favor del seu poble. Les seves primeres paràboles i els seus primers *logia* no contenen cap indicatiu del refús d'Israel ni permeten d'interpretar la missió de Jesús com aquella del Servidor Sofrent (Is 53,1-9) que camina vers la mort. Més aviat demostren l'actitud de Jesús adreçada exclusivament a la conversió del seu poble que ell veu pròxima: proclama benaurats els pobres (Mt 5,3-11=Lc 6,20-23);

ensenya a demanar la pròxima vinguda del Regne (Mt. 6,9-13=Lc 11,2-4), afirma: “Jo veia Satanàs que queia del cel com un llamp” (Lc 10,18); predica el Regne de Déu sense establir cap relació amb la seva mort. Expressa clarament que no coneix el moment d’aquesta revelació escatològica: “d’aquell dia ni aquella hora, ningú no en sap res, ni els àngels del cel ni el Fill, sinó sols el Pare (Mc 13,32). Anuncia la intervenció divina, no obstant això, com un esdeveniment que s’ha de realitzar abans que passi aquesta generació (Mc 13,30), és a dir com un esdeveniment sobtat i inesperat. Jesús limita la seva activitat pública i la dels seus deixebles a Israel (Mc 7,27; Mt 10,5-6; 15,24). En referència a la salvació dels pagans, entreveu solament la seva admissió en el Regne conservant la línia profètica veterotestamentària que anunciava la reunió de tots els pobles a Sió.

Després de la fase baptista i després d’un temps d’intensa predicació escatològica, Jesús pren consciència del refús que la gran majoria del seu poble oposa al seu missatge. A partir d’un cert moment, davant la tensió naixent amb els responsables religiosos d’Israel, Jesús ha d’entreveure la possibilitat d’una fi violenta. Després, l’espectre de la mort ha esdevingut per a ell sempre més clar. Ho demostren les paràboles dels infants que estan a les places (Mt 11,16-19=Lc 7,31-35), la queixa pel fet que Israel mata els profetes i apedregues els qui li són i enviats (Mt 23,37) i la paràbola dels vinyaters homicidis (Mc 12,1-12=Mt 21,33-44; Lc 20,9-19). Aquesta mort, Jesús no l’ha solament prevista sinó que l’ha introduïda en la seva missió, l’ha interpretada com una exigència divina (Mc 10,38-39=Lc 12,50; 13,32-33), més encara com un pas dolorós que conduïa, però, a la victòria (Lc 11,29).

L’historiador no pot jutjar la consciència de Jesús, però una lectura crítica de la seva predicació permet de deduir del seu missatge un desenvolupament, una maduració en les seves paraules i, en conseqüència, un canvi en la presentació que ell mateix fa de la seva missió. Això comporta, per tant, que és necessari acceptar que Jesús mateix ha modificat el seu itinerari com a enviat de Déu.

El refús que Jesús va experimentar de la seva persona i del seu missatge no venia solament de les autoritats religioses o del judaisme oficial sinó dels seus mateixos, conciutadans fins i tot de la seva mateixa família. Els va semblar que era un home fora de si que havien de salvar, allunyant-lo de la seva activitat pública i fent-lo tornar a casa: “Quan els seus familiars sentiren dir el que passava, hi anaren per endur-se’l, perquè deien: Ha perdut el seny” (Mc 3,21.32).

Acceptat o refusat, Jesús continua amb fermesa i amb decisió la seva missió de revelador. La seva exigència ultrapassa tot tipus de consciència profètica que el món jueu podia concebre. Ell procedeix sense cap dubte davant els seus deixebles i sense concessions davant els seus enemics. Es posa en conflicte davant les autoritats religioses i dels grups pietistes contemporanis seus. La seva predicació i el seu actuar no tenien, certament, res a veure amb una revolució política, però posava en qüestió la religió oficial d’Israel. Jesús

es permetia actituds d'independència respecte a la Llei, com cap altre profeta no havia gosat mai. No observar el dissabte constituïa una provocació intolerable. Prescindir de les purificacions rituals suposava un refús evident de les tradicions dels ancians; criticar la Llei de Moisès (Mc 7,9-13) suposava un menyspreu evident del rol dels escribes. A més, ell considerava la pregària humil dels publicans superior a aquella dels fariseus justos i observants (Lc 18,9-14). Els sacerdots i els levites apareixien indiferents en el seu discurs davant un home colpit i necessitat (Lc 10,25-37). Jesús pretenia, en fi, d'actuar amb autoritat a l'atri del Temple de Jerusalem i es permetia d'oposar-se amb violència a aquell comerç que feia possible el culte (Mc 11,15-18 = Mt 21,12-17 = Lc 19,45-46).

Era intolerant envers la religió oficial, Jesús s'interessava, en canvi, per aquells a qui la misèria social, moral i religiosa feia necessitats de salvació. Els pobres són declarats benaurats no perquè són pobres, sinó perquè la seva pobresa arriba a la seva fi. Els seguidors de Jesús són reclutats entre els publicans, els pecadors i les meretrus (Mc 2,16; Mt, 11,19; 15,1; 21,32; cf. també Mc 2,17; Lc 7,37-39; 15,2; 19,7). Els deixebles de Jesús són anomenats els "petits" (Mc 9,42; Mt 10,42; 18,10.14; 25,40-45) o també els "simples" (Mc 11,25=Lc 10,21), contraposats als forts i al savis. Pertanyien, de fet, a la classe difamada i assenyalada amb menyspreu "el poble de la terra" i que per la ignorància religiosa i la consegüent conducta moral i dolenta, estaven exclosos de la salvació. Per això Jesús era objecte d'escàndol per part dels ambients religiosos i piadosos: "Aquí teniu un golut i un bevedor; amic de cobradors d'impostos i de pecadors (Mt 11,19 = Lc 7,34). En la vida de Jesús era escandalosa l'habitud de seure a taula amb els publicans i els pecadors. Recercar la seva companyia era una cosa inaudita en l'ambient jueu, fins i tot a Qumran, i posava en evidència l'absoluta independència i la novetat de la paraula i de l'actuació de Jesús.

*El Bon
Pastor.
Lucas
Cranach.*

Jesús posa a la base de la seva actitud l'autoritat mateixa de Déu, el qual, en la seva bondat acull amb joia l'ovella esgarriada (Lc 15,4-10. 31-32) escolta el crit dels miserables (Lc 18,1-8), escolta la pregària del publicà (Lc 18,9-14). El Déu de Jesús és el Déu de la misericòrdia. El Déu que estima tot el que ha fet i no odia res del que ha creat (Sv 11,23-12,2). El Déu que no vol la mort del pecador sinó que es converteixi i visqui (Ez 18,23).

Aquestes indicacions, encara que limitades, permeten de precisar aspectes del perfil de Jesús terrenal o la realitat complexa de la seva persona. Ell no es manifesta com un ésser diví. Més aviat s'expressa segons les característiques del *verus homo*. Desenvolupa la seva predicació i en modifica el contingut i revela així una maturació en la interpretació la pròpia missió i un aprofundiment en la comprensió del mode en què havia de manifestar-se la intervenció escatològica de Déu. Resta, però, fidel a la seva missió d'enviat de Déu i apareix íntimament unit al Pare. Més encara, en el moment que entreveu la mort violenta com a part del seu destí, l'accepta com a voluntat divina i n'aplega el significat salvífic "per molts".

És difícil de pensar que la "ignorància" del Jesús terrenal i els canvis de prospectiva en què ha viscut la seva missió fossin una pedagogia artificiosa *ad extram*, i que no responien de veritat a la seva realitat de la seva experiència personal. Són aspectes, de l'expressió més genuïna de la realitat dels límits propis de la condició humana. L'exegesi històrico-crítica ha permès de retrobar en els textos evangèlics els aspectes de de la predicació i de l'obra de Jesús de Natzaret que podem considerar com a expressió del seu ésser.

2. El Fill de Déu: Jesús, Senyor glorificat

Segons l'exegesi històrico-crítica, els quatre evangelis no descriuen directament la figura terrenal de Jesús de Natzaret sinó que n'ofereixen una interpretació a la llum de l'experiència pasqual. El Jesús que predica esdevé el Jesús predicat. El propòsit dels evangelis no és de donar una descripció objectiva i estrictament històrica dels esdeveniments descrits. Els evangelis són, en realitat, un testimoni de fe en Jesús, mort i ressuscitat que rellegeix les paraules i les obres de la seva vida terrenal a la llum de la seva condició gloriosa. En els evangelis, l'home Jesús de Natzaret és el Fill de Déu en sentit fort. Com a tal, coneix, parla i actua d'acord amb la seva dignitat divina. Tot el desenvolupament, la maturació del missatge i de l'obra de Jesús terrenal desapareix. El Fill de David resta un ésser realment històric, però la seva dimensió pròpiament humana resulta absorbida per l'esplendor del Fill de Déu.

La relectura de la història a partir de la fe es troba ja en l'Antiga Aliança. El Nou Testament, al llarg de la seva formació, reprèn el mateix principi. L'esdeveniment pasqual ha obert una comprensió de la persona i del missatge de Jesús de Natzaret

que segueix un desenvolupament constant encara que no sigui d'una forma orgànica. Els evangelis contenen cristologies diverses. Cada evangelista, a més, reprèn filons de la tradició apostòlica de caràcter divers i les adapta a la seva finalitat teològica i exhortativa. En conjunt, l'experiència pasqual està a l'origen de les diverses reflexions cristològiques i de les diferents comprensions de la persona i de l'obra de Jesús de Natzaret. L'exegesi històrico-crítica permet de fer ressaltar el pluralisme cristològic i soteriològic de maneres a voltes complementàries i a voltes discontinües, fruit de les situacions comunitàries, de les possibilitats i de les necessitats locals de les esglésies primitives.

Encara que les cristologies apostòliques segueixin camins diversos i manifestin graus de comprensió diferents: esquema messiànic (Rm 1,3-4); esquema de la humiliació i de l'exaltació (Fl 2,6-11); esquema missioner (Ga 4,4-5); esquema de la preexistència (Col 1,15-20), els quatre evangelistes concorden en l'àmbit redaccional a confessar la divinitat de Jesús no sols després de la resurrecció o del baptisme, sinó ja des de l'encarnació. La preexistència, noció que apareix molt aviat en l'església primitiva (cf. Fl 2,6-11; Col 1,15-20) es troba sobretot subratllada en l'evangeli de Joan.

El Jesús de Marc és el Fill de Déu, però també el jutge futur en tant que Fill de l'home. Segueix el camí de la creu i mor oferint així la salvació definitiva i indicant el camí que ha de seguir el deixeble. El Jesús de Mateu és el Messies promès en l'Antic Testament, el Fill del Déu vivent que porta el regne del cels entre tots els homes, el Senyor present en l'Església i el Fill de l'home que vindrà gloriós a la fi dels temps. El Jesús de Lluc, en tant que Senyor ressuscitat, és el salvador i en tant que Fill de Déu té la unió singular amb el Pare des de la seva concepció en el si virginal de Maria.

Però l'evangeli de Joan representa el punt més elevat. Descriu el contingut més condensat de la cristologia neotestamentària. Expressa l'experiència present de l'Església que viu el passat i el futur de Crist, la preexistència activa còsmica-antropològica que obre la seva persona a dimensions universals en l'espai i en el temps, la salvació futura i el judici ja presents en el Fill de l'home Jesús. Tot i que Joan insisteixi sobre la condició humana de Jesús, l'accent sobre la seva dignitat divina de Crist condiona tot el seu missatge evangèlic. Jesús és el Verb etern, Déu com el Pare, mitjancer de la creació. Esdevingut home, revela la voluntat salvadora de Déu i la seva glòria de Fill unigènit, ple de gràcia i de veritat. Exaltat sobre la creu, deixa aquest món i retorna al Pare, del qual rep aquella glòria que tenia abans de la creació del món. El Jesús de Joan no dubta d'afirmar la seva identitat amb Déu: "Jo i el Pare som una sola cosa" (10,39); "Des d'abans que Abraham nasqués, jo soc" (8,58); "Creieu-me: jo estic en el Pare i el Pare està en mi" (14,11). El mateix evangelista subratlla la divinitat de Jesús confirmada pels deixebles: "Hem contemplat la seva glòria, glòria que ha rebut com a Fill únic del Pare, ple de gràcia i de veritat (1,14);

“A Déu ningú no l’ha vist mai, el seu Fill únic que és Déu i està en el si del Pare, és qui l’ha revelat” (1,18).

Inútil d’insistir sobre la cristologia profunda de Joan, centrada en la preexistència i en l’encarnació, i no tant en la resurrecció. El quart evangeli, d’altra part, ha determinat la cristologia postapostòlica i patristica que es mou en la línia joànica. Aquesta, però, ha d’evitar una interpretació massa parcial, centrada únicament en la divinitat de Crist, vers la qual podia portar precisament el mateix quart evangeli. La reflexió cristològica d’Ignasi d’Antioquia cerca de demostrar la humanitat de Crist com a fonament de la fe ortodoxa amenaçada per tendències gnòstiques: “Un és el metge carnal i espiritual, generat i no generat, Déu en la carn, en la mort vida veritable, de Maria i de Déu ... Jesús el Crist, nostre Senyor (Ef 7,2). També Justí insisteix en la doble natura de Crist i afirma la seva preexistència: “L’Esperit de Déu —el Logos— baixa en Maria” (*1Apol.* 33,6). Ireneu expressa el mateix pensament amb el mateix vocabulari: “L’Esperit de Déu per mitjà del qual tot fou creat s’ha unit a la carn” (*Adu. Haer.* 4,31,2). Tertul·lià parla de la “doble substància de Crist” (*Adu. Prax.* 27,11) i la Segona carta de Climent 9,5: “Crist que des del principi era Esperit, s’ha fet carn”.

Seguint la línia joànica, la cristologia dels primers segles es concentra sobre el problema de la doble naturalesa de Jesús. És una cristologia condicionada per l’error gnòstic i es veu obligada a demostrar la realitat de l’ésser humà de Crist. Insisteix sobre la seva condició d’home perfecte (*anthropos teleios*) des de l’encarnació però restant en l’àmbit de la natura humana com a noció ontològica més que en l’experiència de les seves manifestacions concretes. Es desenvolupa així sobretot una cristologia que s’expressa amb aquells termes d’una realitat absoluta i immutable que caracteritzen el concepte grec d’*ousia*. Una cristologia ontològica i finalment estàtica. La persona terrenal de Crist en la seva realitat històrica desapareix de nou, submergida en el problema dogmàtic de la doble natura: *verus Deus et verus homo*. Per a establir l’equilibri entre les dues natures del Senyor Jesús, Fill de David i Fill de Déu, i evitar la negació de l’una o de l’altra, s’ha arribat a la definició dogmàtica que resumeix el contingut de la fe tradicional però que respon a una polèmica cristològica de tipus especulatiu més aviat que a un interès concret pels esdeveniments històrics. L’home Jesús de Natzaret, de fet, perd en les reflexions cristològiques dels Pares, les seves característiques d’un ésser terrenal, el qual cerca, espera, lluita i descobreix existencialment l’itinerari de la seva pròpia vida.

A partir d’una lectura directa dels evangelis sense els instruments de la crítica històrica, els Pares de l’Església i els teòlegs han atribuït als textos un valor d’un relat fidel als esdeveniments de Crist, expressió de la fe i destinats a generar la fe. Interpretant històricament el contingut dels evangelis la cristologia ha esdevingut història. El Fill de David resulta entès com a Fill de Déu. Les seves paraules i la seva

obra, la seva actitud i les seves decisions són presentades com a expressió de la seva plenitud divina.

Els quatre evangelis, tots centrats en la fe en Jesús mort i ressuscitat, descriuen un ésser humà immers en la divinitat, un home assumit per Déu, un Jesús de Natzaret en possessió de la glòria de Jahveh. Aquesta visió cristològica globalitzant, fruit d'una experiència de fe que no s'atura a distingir les diverses fases de la història ni de l'itinerari messiànic de Jesús, ha estat i és una visió justa, a condició però de no identificar-la amb la realitat concreta de la vida terrenal de Jesús. Un fruit preciós de l'exegesi històrico-crítica, reconegut de la gran majoria dels exegetes i dels teòlegs, consisteix en la possibilitat de distingir l'àmbit històric del de la fe cristològica i de retrobar així la diversitat entre la figura del Jesús terrenal i aquella pròpia del Senyor gloriós. Sinó en tots almenys en molts dels textos evangèlics resulta possible distingir història i teologia i recuperar certes característiques del Jesús de Natzaret que ens aproximem a la seva figura i que subratllen la realitat humana de la seva existència terrenal amb la seva grandesa i els seus límits.

Aquesta doble imatge de Jesús. Fill de David i Fill de Déu, però, suscita una sèrie de problemes si es vol arribar a una intel·ligència coherent i a una assimilació integral de la seva persona, model del creient, i del seu missatge. Per a un creient que accepta el valor i els resultats de l'exegesi recent, no és possible de prescindir o minimitzar el problema i l'esforç de cercar una resposta adaptada tant als textos com a la pròpia vida.

3. Qüestions i perspectives

Entre els problemes cristològics derivats d'una interpretació històrico-crítica dels evangelis, tres resulten particularment rellevants. Primer de tot, quina és la incidència del Jesús terrenal en la formació de la tradició apostòlica? En segon lloc, quin rol té Jesús de Natzaret en la reflexió cristològica actual? I en fi, quina és la importància del Jesús terrenal per a determinar el model del nostre seguiment de Crist?

La primera qüestió es troba en la cristologia neotestamentària. Quin interès ha suscitat Jesús de Natzaret i el seu itinerari terrenal per al desenvolupament del kerigma i per a la formació de la tradició evangèlica, després de l'esdeveniment pasqual?

Cert, la figura del Natzarè no fou considerada pels deixebles i pels apòstols una simple curiositat del passat, ni el temps de la seva història en aquesta terra una fase closa amb la seva mort i la seva resurrecció. No obstant això, l'exaltació de Jesús transforma radicalment la perspectiva del seu missatge i obre una fase nova de la història de la salvació. Com ha estat rebut i integrat, aleshores, el Jesús terrenal en l'anunci de l'evangeli del Senyor gloriós? La seva vida terrenal resta solament un simple punt de partida per a la predicació apostòlica. Resta a l'exterior o penetra a l'interior de la reflexió cristològica neotestamentària? Si l'ésser terrenal de Jesús restés solament un

preliminar per a l'economia de la salvació, si en realitat l'obra salvadora comencés i es desenvolupés sols a partir de la resurrecció, la figura de Jesús de Natzaret, com a tal, seria irrellevant per la missió cristiana de l'església primitiva. Davant d'aquest problema, resulta necessari constatar un punt de referència sòlid, necessari per qualsevol reflexió ulterior: els quatre evangelis canònics no presenten simplement un Jesús gloriós, objecte de fe (com fa l'apòstol Pau), que havent deixat aquest món viu definitivament a la dreta de Déu. No s'han quedat amb els ulls mirant al cel. Al contrari, han retornat a la terra. Han atribuït la dimensió divina de Crist que s'ha manifestat en la resurrecció, al cor de la seva vida terrena. Aquesta fidelitat de la tradició i de la redacció evangèlica al principi de la revelació en tant que història demostra el rol determinant que tingué el Natzarè per a la formació del missatge apostòlic.

Resta, així i tot, sense resposta precisa quin ha va ser el procés de recepció i d'assimilació que va seguir la tradició evangèlica primitiva davant els relats biogràfics coneguts aleshores sobre el Jesús terrenal. És a dir, resulta necessari precisar també el desplegament de la integració de les notícies referents al Natzarè en la predicació apostòlica. A una pregunta així s'hi pot respondre, però, solament en part i únicament gràcies a un estudi acurat dels textos evangèlics, els únics testimonis que ens han arribat. L'anàlisi crítica dels evangelis resta un camp amplíssim d'estudi per a poder precisar la relació entre història i cristologia a l'època apostòlica.

Referent a la segona qüestió, és a dir, quina importància té Jesús de Natzaret en la reflexió cristològica actual, ens cal reconèixer que aquest tema ens posa davant d'un problema difícil. Quina és l'aportació dels resultats referents al fet de reconèixer la dimensió històrica de Jesús tal com l'han descrita la majoria dels estudiosos del Nou Testament. Com es pot estructurar un discurs coherent en el qual l'esdeveniment pasqual, fonament bàsic de tota reflexió cristològica, deixi un espai per al Jesús terrenal? Com es pot conservar en una reflexió sistemàtica el significat genuí del missatge específic de Jesús de Natzaret, el valor exemplar de les seves obres, la importància de les seves actituds i l'eficàcia de la crida profètica al seguiment? No resulta un esforç inútil per la dogmàtica el treball històric de reconstruir la *ipsissima verba Jesu* o de precisar quina fou la pretesa de Jesús com a profeta, quina autoritat cal atribuir a la seva missió, quines implicacions tenien les seves actituds independents davant la Llei i les tradicions d'Israel? Com pot trobar aquest Jesús de Natzaret un significat determinant en el discurs cristològic que té com a objecte central el Crist gloriós, font de salvació per a tots els creients i garant de la seva església, present com a Déu enmig de tots els seus fins a la fi dels temps? Arribem al centre de la nostra qüestió. El problema del Jesús terrenal no està més circumscrit a la dificultat més o menys gran de retrobar les seves petjades històriques. Exigeix d'integrar la seva realitat terrenal en el discurs global i coherent del Senyor ressuscitat.

Si el Jesús terrenal fos, com indica J. Jeremias, el criteri determinant per a establir la possibilitat de justificar el valor de totes les reflexions cristològiques actuals, el problema estaria resolt. Però aquesta hipòtesi no troba un consens general. Al centre de la cristologia resta el kerigma pasqual.

És veritat que les grans recerques cristològiques recents dediquen una atenció privilegiada a Jesús de Natzaret. Reconeixen el *verus homo* —amb totes les seves característiques— d'acord amb els resultats més sòlids de l'exegesi històrico-crítica. Així Karl Rahner, Edward Schillebeeckx, Wolfgang Pannenberg, Hans Küng. En els corrents de recerca més recents, Gerd Theisen, Giuseppe Segalla, Adriana Destro-Mauro Pesce. Amb tot, el seu discurs no pot evitar l'ambigüïtat. Reconeixen el fet de la maturació humana de Jesús, el sentit propi del seu missatge terrenal i posen en relleu les diverses cristologies neotestamentàries però no obtenen la síntesi de totes aquestes dades en un discurs cristològic especulatiu, coherent i unitari. Potser és el cas de pensar que una exposició cristològica sistemàtica, fidel a totes les dades de l'escriptura i de la tradició resulta difícil sinó impossible?

Convé, no obstant això esmentar els fonaments principals per a establir una continuïtat entre el Senyor terrenal i el Senyor gloriós: la identitat de la seva persona; la seva dependència de Fill i la seva seguretat d'una intimitat sense límits amb Déu; la seva crida al seguiment; la seva independència davant les autoritats oficials i la seva llibertat davant les institucions religioses d'Israel; la continuïtat de la seva acció divina en ell. Totes aquestes característiques són considerades com l'arrel present en la persona i en el missatge del Natzarè, que tendeix vers l'esdeveniment pasqual. Aquesta és també una perspectiva que orienta la cristologia actual; d'ara en endavant, la cristologia sistemàtica no pot prescindir del Jesús terrenal tot i que resta sempre el problema d'una integració coherent entre el Fill de David i una reflexió del Fill de Déu.

Resta finalment l'última qüestió: quina és la importància del Jesús terrenal per a determinar el model del nostre seguiment de Crist? No voldria concloure aquestes reflexions amb un discurs parenètic. Aquesta pregunta, això no obstant, conté un punt essencial del tema proposat: *Auscultare Christum* en l'Esclritura. Resulta necessari indicar les exigències i els resultats d'una escolta plena de la paraula del Fill de David i del Fill de Déu.

Si s'accepta el relleu merescut al Jesús terrenal de l'exegesi històrico-crítica, esdevé parcial i unilateral una comprensió de la nostra vida concreta solament a la llum del Crist gloriós. Certament, ell és, tal com el presenten els evangelis i també Pau, l'home nou per excel·lència, l'home transformat, glorificat, l'ideal de la nostra esperança escatològica. No obstant això, el Natzarè es presenta a nosaltres com el *verus homo*, terrenal, lliure, independent, crític. Resta el model de la recerca del propi destí en la fidelitat a Déu i en la independència davant les persones i les institucions. És l'exemple d'un camí vers el Pare, desconegut per endavant, sense por dels

potents i en el servei dels publicans i dels pecadors. En el moment que *Auscultare Christum* significa també escoltar el Natzarè, no podem tendir equilibradament vers la plenitud escatològica del Senyor ressuscitat sense estar marcats, condicionats, formats pel missatge i pel comportament de l'home Jesús. Per això, el seguiment de Jesús de Natzarè, la seva crida a la llibertat, la seva exigència d'autenticitat, el seu refús d'un pietisme condicional, el seu compromís incondicional a favor de l'home com a tal, són per a nosaltres la paraula provocatòria del Fill de David que arriba fins als nostres dies.

Una "llició bíblica" que respecta una interpretació històrica correcta dels evangelis pot enriquir, sens dubte, una vida cristiana establerta segons el model cristològic de *Kyrios*, del Pantocràtor del *Rex regum et Dominus dominantium* pot impedir d'aquesta manera de relliscar vers una visió consoladora de l'existència cristiana i en una esperança exclusiva de la salvació escatològica. Ens pot alliberar, també, d'una vida sense grapa i d'una acceptació a tot preu de l'ordre establert.

L'esforç de recercar en l'evangeli les petjades de Natzarè no podria ser la contribució específica que una exegesi recent pot oferir per a l'*Auscultare Christum*?

Explorant la ruta de l'Èxode des del mont Nebó¹

per Jordi Cervera, Edmond Makhoulf i Iñaki Marro

Finalment podem explorar!

L'espera per explorar el darrer tram de la ruta de l'Èxode per la geografia jordana ha estat llarga! Per aquesta raó no desaprofitem l'avinentsa de ser a Jerusalem i del relaxament de les mesures sanitàries israelianes per travessar les fronteres veïnes. Som tres persones que ens animem a organitzar l'exploració: Edmond Makhoulf, àrab cristià de Jerusalem i guia oficial del Ministeri de Turisme Israelità, company d'exploracions per la Galilea i pel desert de Judà; Iñaki Marro, prevere diocesà doctorand a la Universitat Hebrea de Jerusalem i la Ludwig-Maximilian Universität de Munich, i Jordi Cervera, que fa recerca a la biblioteca de l'École Biblique de Jerusalem. L'Edmond serà el fotògraf, el conductor del vehicle que llogarem i el relacions públiques del grup; l'Iñaki ens guiarà amb el GPS després de compilar i ordenar les coordenades de les excavacions; en Jordi organitzarà els itineraris i prepararà els dossiers de les visites. Ens allotjarem en el recinte franciscà de la Custòdia de Terra Santa del mont Nebó, que esdevindrà la base d'operacions. Els dies escollits son del 3 al 6 d'abril de 2022, la darrera setmana de Quaresma.

¹ Aquesta exploració s'ha realitzat amb el suport de la Custòdia Franciscana de Terra Santa i del projecte digital «La Bible en ses Traditions» (École Biblique et Archéologique Française de Jerusalem).

De Jerusalem al mont Nebó (diumenge, 3 d'abril)

Aprofitant que a Jerusalem es matina, celebrem la missa dominical a primera hora. Sortim cap a les nou del matí, a prop de la porta de Damasc, de l'estació de taxis col·lectius que viatgen al pas fronterer a Jordània anomenat Pont Allenby. Ens hem alliberat —per poquíssims dies— d'haver de fer proves PCR per a sortir d'Israel i entrar a Jordània, però no ens hem estalviat un parell de viatges al consolat jordà de Herzliya, al nord de Tel-Aviv, per sol·licitar i per recollir el visat d'entrada al país.

Una mitja hora després arribem al recinte del Pont Allenby on realitzem el control d'equipatge i de passaport, el pagament de taxes, la revisió del visat, el pagament de l'autobús i el trasllat a la zona jordana travessant el famós pont. Abans de les onze sortim del Pont Xeic Hussein —la versió jordana del pas fronterer— havent passat per nous controls d'equipatge i de documentació, i havent pagat més taxes. Tot això ho hem fet amb una inesperada rapidesa: una hora i mitja! Hi deu haver contribuït el fet que és el primer dia del ramadà i la prevenció a viatjar per la possibilitat de contagis.

La vall oriental del Jordà: Tel Kefrein, Tel Nimrin, Tel Hammam i Tel Iktanu

A les onze del matí arrenquem el cotxe llogat, proveïts d'aigua, amb la indumentària adequada i amb el material d'explorar a punt. Començarem en breus minuts amb quatre excavacions fàcils d'accedir que constitueixen un conjunt d'assentaments anomenat el Cercle del Jordà (Jordan Disk), situats en la riba oriental del riu en una àrea de 5 km² i que limiten amb les modernes poblacions de South Shuna, al-Kefrein i ar-Rawda. Els assentaments s'associen amb topònims de la ruta de l'Èxode que comparteixen una història ocupacional molt semblant: amb restes del bronze mitjà, amb un buit estratigràfic durant el bronze tardà i amb la progressiva urbanització durant el ferro, com succeeix amb la veïna Jericó.

Les quatre excavacions són fàcilment accessibles amb la possibilitat de deixar el cotxe als peus d'aquestes. La primera visita correspon a Tel Kefrein, protegit per turonets naturals on s'aprecien algunes restes de construccions del bronze i s'identifiquen restes de muralles del ferro (xii-vi aC). Tel Kefrein identificava tradicionalment la bíblica Xitim, el darrer campament israelita abans de travessar el Jordà (Nm 25,1), anomenat també Abel-Xitim (Nm 33,49); però l'excavació de Tel Hammam —que visitarem en tercer lloc— esdevé una millor candidata per la consistència de les seves troballes.

Minuts després arribem a Tel Nimrin, un turonet damunt el qual hi ha restes visibles d'una muralla i edificacions del ferro (x-vi aC). L'indret identifica els topònims bíblics equivalents de Nimrà i Betnimrà, una població del domini amorreu que correspondrà a la tribu de Gad (Nm 32,3.36).

Arribem a les espectaculars restes de Tel Hammam, envoltades pel uadi Kefrein i el uadi ar-Rawda que converteixen els seus voltants en una zona fertílíssima amb aigua abundant i boniques plantacions, amb deu d'aigua calenta inclosa, que dona nom a l'assentament que ocupa 36 hectàrees. Els primers estrats ocupacionals pertanyen al calcolític, però durant el bronze antic i bronze mitjà l'indret va assolint consistència amb la construcció d'una muralla protectora. Tel el-Hammam presenta una extensa ocupació durant el ferro I quan la ciutat es protegeix amb una nova muralla, possiblement de casamata, de més de 3 m de gruix.

*Tel Hammam: restes
de la muralla sud del
ferro. A l'esquerra,
el fèrtil uadi ar-
Rawda.*

Passen de les dues quan sortim de Tel Hammam i dinem sota l'ombra d'un magnífic arc de l'ufanós uadi ar-Rawda: mengem contemplant la impressionant excavació que acabem de visitar. Reprenem el camí fins a Tel Iktanu, als peus del uadi Hisban per on pujarem després per arribar a l'altiplà que ens portarà en direcció a Madaba. Tel Iktanu ocupa dos turons tallats per la carretera principal: les restes més apreciables corresponen a una petita fortificació rectangular d'uns 45 m² de l'edat de ferro. L'assentament s'associa amb la bíblica Betaran —anomenada també Betaram (Js 13,27)—, que la tribu de Gad fortificà i on construí pletes per als ramats (Nm 32,36).

Tornant de la visita, uns beduïns —acampats a prop d'on hem deixat el cotxe— venen a saludar-nos: es pensaven inicialment que érem caçadors d'antiguitats. Després de presentar-nos ens han convidat a entrar a la seva tenda recordant-nos que és ramadà (això implica no tastar res...). Educadament els agraïm el gest però hem de continuar el nostre camí perquè encara queden visites a realitzar i ja som en plena tarda.

L'altiplà transjordà: Tel Hisban i Khirbet El-Al

Deixem la vall del Jordà rere nostre i enfilem l'ascensió a l'altiplà transjordà per la carretera que remunta pronunciadament el uadi Hisban fins a la plana de Madaba. Allí visitarem Tel Hisban i Khirbet El-Al, restes molt properes l'una de l'altra, i també molt a prop del mont Nebó on ens allotjarem.

Arribem a Tel Hisban a dos quarts de cinc. Som a 895 m d'altitud, a uns 25 km del riu Jordà i a uns 9 km al nord-oest de l'actual Madaba. Contemplem una notable excavació coberta amb gespa que embelleix les restes. Uns rètols explicatius faciliten la visita: seria el que més s'assembla a un parc arqueològic, però sense ningú que el custodii. Les excavacions han mostrat dinou estrats d'ocupació, que van del segle XI aC al segle XVI dC. Les restes de Tel Hisban s'identifiquen amb la bíblica Heixbon, mencionada diverses vegades en els llibres dels Nombres (8x), Deuteronomi (8x), Josuè (9x) i Jutges (2x). La referència de Nm 21,25-26 explica la brillant conquesta israelita de la ciutat i subratlla que era la capital del territori amorreu del rei Sehon. La tribu de Rubèn la reconstruí i esdevingué part del seu territori (Nm 32,37). Geogràficament, els textos situen Heixbon a prop del mont Nebó (Dt 32,49; 34,1).

Des de Tel Hisban apreciem en direcció nord el turonet de Khirbet El-Al a 2,5 km de distància. Allí farem la darrera visita, on arribem a dos quarts de sis (de fet, hi hem passat pel costat camí de Tel Hisban). L'indret s'associa amb la bíblica Elalé (Nm 32,3.37), que es menciona amb Heixbon com una de les localitats reconstruïdes per la tribu de Rubèn. Eusebi de Cesarea cita el topònim i el situa a una milla romana d'Esbu, la bíblica Heixbon (*Onom.* 84,10-13). Corroborem la citació d'Eusebi quan constatem que es tracta de dos turons estratègics que dominen encara actualment el trànsit per la plana de Madaba. Les restes visibles de Khirbet El-Al són molt escasses però distingim vestigis de la muralla occidental de l'època del ferro. No falta la conversa amb una família de pastors que vetlla un ramat de cabres entre les runes. Un d'ells presumeix que va remoure amb una excavadora una part de la muralla buscant tresors amagats.

Arribem al recinte franciscà del mont Nebó a quarts de set. Ens acull fra Raffaele, un simpàtic frare napolità. Fem una dutxa ràpida i compartim les vespres en la bella capella decorada amb mosaics, obra del difunt arqueòleg franciscà Michelle Piccirillo. Sopem plegats pasta italiana casolana i organitzem l'endemà abans de fer una escapada a comprar queviures.

Al voltant del uadi Mujib (dilluns, 4 d'abril)

Sortim a les set del matí i travessem de nord a sud la plana i a les vuit passem per Dhiban (la bíblica Dibon). Minuts després, descendim per l'espectacular depressió del uadi Mujib, el bíblic torrent Arnon, la frontera natural que delimitava el territori

moabita del domini amorreu (Nm 21,13). Es tracta d'un immens tall en direcció est-oest que separa l'altiplà en dues grans regions, un accident geogràfic decisiu en la ruta de l'Èxode, on els relats expliquen que allí començà la conquesta del territori amorreu després de rodejar els dominis d'Edom i de Moab [Nm 20,17; Nm 21,10-11; Dt 2,4-8a (Edom). 8b-18 (Moab); Jt 11,18; 2Cr 20,10]. La condició fronterera del torrent la testimonia l'única i pronunciada carretera que baixa fins a la vall i que remunta decididament fins el nou altiplà: hem trigat trenta minuts en fer aquest recorregut de baixada i pujada amb aturada fotogràfica inclosa.

Avui travessarem l'immens uadi Mujb dues vegades: la primera ho hem fet en direcció sud per visitar les excavacions de Medeineh 'Aliya i Khirbet Balu'a, situades en la plana de Kerak, la zona de l'altiplà equivalent al bíblic regne de Moab. La segona travessa serà per retornar a la vessant nord del Mujib per explorar les fortificacions que en dominaven la vessant oriental: Khirbet Arair i Khirbet Lehun. Per concloure la jornada, ens aturarem a Tel Dhiban, també a prop de la línia superior dels precipicis. L'objectiu del dia és ambientar-nos en la geografia del uadi Mujib per contextualitzar l'ascensió israelita a l'altiplà des del desert oriental.

Panoràmica de la zona oriental del uadi Mujib (l'Arnon bíblic) contemplada des de la vessant nord

Al sud del uadi Mujib: Medeineh 'Aliya i Khirbet Balu'a

La primera visita del dia serà la més complicada perquè el nostre pressupost no permetia llogar un vehicle tot terreny i hem d'endinsar-nos en zona desèrtica amb un cotxe estàndard i baix de carrosseria. Passada la localitat de al-Qasr, a 20 km al nord de Kerak, ens desviem de la via principal per una carretereta local en direcció sud-est. Deu minuts després ens atrevim a seguir una pista de terra en bon estat, però

circulem amb molta precaució perquè els pneumàtics del vehicle —per arrodonir les limitacions— estan molt desgastats. Després de quasi mitja hora de trajecte, la pista es complica. Aturem el cotxe i caminem quasi mitja hora fins arribar a Medeineh 'Aliya: es tracta de restes d'una fortificació militar de principis del ferro construïda damunt un turó allargat de 2,2 hectàrees, rodejat per dues vessants escarpades que connecten amb el uadi Lejjun, un torrent orientat en direcció nord-sud que enllaça amb el uadi Mujib. Les vistes vers el desert oriental són espectaculars i confirmen l'emplaçament geoestratègic de la fortificació, construïda a 5 km al sud d'una altra fortificació de les mateixes característiques —Medeineh Mua'rrajeh— amb la qual formava una línia defensiva al llarg del uadi Lejjun.

Més al nord de Medeineh 'Aliya i de Medeineh Mua'rrajeh, la línia defensiva enllaça amb Khirbet Balu'a, la segona visita del dia, on arribem a tres quarts de dotze. Hem refet en camí fins al-Qasr i allí també hem resseguit amb precaució una altra pista de terra que arribava al costat de les restes. La vessant nord de l'assentament està rodejada pels barrancs del uadi Balu'a, que descendeix en direcció nord-est fins a l'actual presa del uadi Mujib. L'excavació de Khirbet Balu'a s'identifica amb la bíblica Ar, la capital del regne moabita i punt de trobada del rei moabita Balac amb Balaam (Nm 21,15; 22,36). Les restes ocupen 22 hectàrees i es tracta de l'assentament més gran i més important de l'època del ferro localitzat entre el uadi Mujib i el uadi Hesa (el bíblic Zèred). Entre les descobertes destaca el que seria un gran palau on es localitzà l'estela de Balu'a: una inscripció i un relleu gravats damunt un bloc de pedra basàltica, datats entre el segle XI-X aC, que escenifica una entronització reial rodejada per dues divinitats.

La visita de Khirbet Balu'a ha durat més d'una hora i aprofitem l'amable ventet que bufa i la dolçor del paisatge per dinar sota el sol, car avui no hem trobat cap arbre per gaudir d'ombra.

Als precipicis de la vessant nord del Mujib: Khirbet Arair, Khirbet Lehun i Tel Dhiban

Cap a dos quarts de tres tornem a baixar al uadi Mujib i a les tres arribem a Khirbet Arair, identificada com la bíblica Aroer (Nm 32,34), la primera ciutat conquerida pels israelites segons el Deuteronomi (Dt 2,36; 3,12; 4,48). Les restes voregen literalment els immensos precipicis que cauen vers la depressió del uadi Mujib. Les vistes són magnífiques i l'indret no era cap ciutat ni cap assentament, sinó una fortalesa estratègica que controlava els camins orientals que s'enfilaven a l'altiplà. El més destacat és l'estructura d'una fortificació de l'època de ferro d'uns 50 m² que es pot identificar amb la fortalesa construïda pel rei Meixà després de conquerir-la als israelites (s. IX aC). Ens emocionem en l'apreciar les traces d'un camí ancestral que ascendia a Khirbet Arair des dels peus del uadi Mujib, molt possiblement la ruta més accessible per travessar aquesta depressió tan espectacular.

*Khirbet Arair: restes de la
fortificació damunt els precipicis
del uadi Mujib (l'Arnon bíblic)*

A les quatre finalitzem la visita de Khirbet Arairi deu minuts després, continuant vers l'est pel camí asfaltat que voreja els estimbals del uadi Mujib, arribem a Khirbet Lehun, un parc arqueològic amb rètols explicatius que identifiquen les nombroses restes del bronze i les d'inicis del ferro, on destaca la porta –reconstruïda– d'accés a la fortalesa i les bases d'una muralla de casamata. La proximitat física i cronològica d'aquesta fortalesa amb la de Khirbet Arair evidencien que som en una zona de control dels accessos a l'altiplà durant el període del ferro.

Acabem la visita pocs minuts abans de les cinc: massa tard per anar a Medineh Saliyeh com teníem previst inicialment per contemplar les restes d'una nova fortalesa construïda al llindar del desert oriental. Calia baixar pronunciadament per un camí mig asfaltat durant uns 15 km i després continuar uns vint minuts a peu fins arribar a les restes. Considerem que no són hores per iniciar una nova aventura i amb recança girem cua pel mateix camí per aturar-nos a Dhiban, per on passàvem a primera hora del matí.

A Dhiban visitem Tel Dhiban, identificada amb la bíblica Dibon, una ciutat que els israelites conquereixen (Nm 21,20; Nm 32,3; Js 13,9; Js 13,17), que és reedificada per la tribu de Gad (Nm 32,34) i reanomenada Dibon-Gad (Nm 33,45-46). El llibre de Josuè indica que la ciutat està situada en un altiplà (Js 13,16), com corrobora la geografia. Els orígens més remots de l'assentament remunten a inicis del bronze antic. Sense descobrir restes corresponents al bronze mitjà i tardà, l'època de ferro revela murs, tombes i ceràmica que abasten de mitjans del segle ix aC fins a la destrucció dels babilonis (582 aC). Les troballes que pertanyen al ferro mostren una societat altament desenvolupada i amb una identitat definida. Aquí es descobrí la important estela de Moab, document epigràfic de gran valor històric i lingüístic que commemora les victòries del rei Meixà sobre la dinastia del rei israelita Omrí (mitjan s. ix aC).

Acabem la visita de Tel Dhiban quasi a tres quarts de set. Una hora després arribem al mont Nebó amb el temps just de dutxar-nos per celebrar plegats les vespres i l'eucaristia. Després a sopar i a dormir.

La plana de Madaba (dimarts, 5 d'abril)

Avui hem celebrat les laudes i la missa de bon matí. Després d'esmorzar comencem el pla del dia: primer visitarem els voltants del mont Nebó fins a Madaba. Després viatjarem de nou vers el sud de la plana de Madaba per explorar la vessant oriental que llinda amb el desert, i la vessant occidental que descendeix fins al Mar Mort.

Als voltants del mont Nebó: Khirbet Siyhaga, Khirbet el-Mukhayyat i Tel Madaba

Comencem pel recinte del mont Nebó on som, construït en el turó de Khirbet Siyhaga (710 m): visitem admirats la renovada edificació que converteix les antigues restes del memorial de Moisès en una preciosa basílica bizantina. Les clares referències de la peregrina Egèria (*Peleg.* 10-12) i les evidències d'estrats de construccions bizantines vinculen l'indret amb el bíblic mont Nebó (Dt 32,49; 34,1).

Mont Nebó (Khirbet Siyhaga): basílica reconstruïda damunt les restes bizantines

A continuació, ja amb el cotxe, ens atansem a les restes de Khirbet Mukhayyat (790 m) que identifiquen la ciutat de Nebó (Nm 32,38), també mencionada en l'estela de Moab (línia 9 i 28). Som a uns 2'5 km al nord-oest del mont Nebó i a uns 9 km al nord-oest de Madaba. Les troballes manifesten una destacada presència bizantina amb restes d'esglésies i de mosaics. També hi apareixen estructures hel·lenístiques,

però les descobertes més antigues remunten al període del ferro I-II amb evidències d'una fortificació, tombes, coves, cisternes i instal·lacions agrícoles.

Poc després arribem a la ciutat de Madaba i busquem entremig dels seus carrers les restes de Tel Madaba que s'identifiquen amb la bíblica Medebà, ciutat conquerida al rei amorreu Sehon (Nm 21,30) i adjudicada a la tribu de Rubèn (Js 13,9.16). L'estela de Moab explica que el rei Meixà la recuperà dels israelites (línies 7-9). Les restes antigues són escasses i es localitzen al voltant de l'acròpolis: la vessant sud-oriental presenta troballes del bronze antic i la vessant occidental desenterrà part de la muralla de la ciutat del ferro II, de 6 m d'ample i de més de 4 m d'alçada en alguns llocs, i que evidencien la rellevància de l'assentament en aquesta època. Però les troballes més rellevants de la ciutat pertanyen al període nabateoromà i sobretot bizantí: per aquesta raó no hem deixat de visitar l'església ortodoxa de sant Jordi per contemplar el paviment on llueix el conegudíssim mapa-mosaic del Pròxim Orient datat del segle VI dC.

Finida la visita, aprofitem l'avinentesa que som en la ciutat més gran de la regió per adreçar-nos a un centre mèdic on realitzar un test PCR, el resultat del qual hurem de presentar demà quan retornarem al territori israelià.

La vessant oriental de la plana de Madaba: Medeineh et Themed

Sortim de Madaba quasi a migdia en direcció sud-est, i una hora després som als peus de Medeineh et Themed, situada en la vessant més oriental de la plana de Madaba. Sortosament hem arribat amb rapidesa resseguint una carretereta local i desviant-nos per una pista semi asfaltada fins a un camí de terra poc transitable, per on hem baixat curiosament fins als peus del Tel Medeineh que s'identifica amb la bíblica Jahas, on Sehon és derrotat pels israelites de manera que perdé el domini del territori (Nm 21,23; Dt 2,32; Jt 11,20); la ciutat s'assigna a la tribu de Rubèn (Js 13,18) i es converteix en ciutat levítica (Js 21,36; 1Cr 6,63). L'estela de Moab explica que Jahas va ser fortificada pels israelites i que el rei Meixà la recuperà i l'annexionà a la seva capital de Dibon per controlar la zona (línies 18-21). Medeineh et Themed es localitza en el uadi Themed, tributari del uadi Wala que baixa directament al Mar Mort, a prop del uadi Mujib. Es tracta d'un assentament proper a Madaba (18 km) i a Dhiban (15,5 km) amb un emplaçament molt estratègic per controlar les incursions del desert oriental. Les restes constitueixen un Tel ovalat de 140 x 40 m amb troballes ben apreciables que permeten gaudir de la visita: una porta d'accés amb sis cambres, una fortificació amb parets de casamata, un petit santuari moabita amb un altar per a l'encens, edificis que acollien una producció tèxtil a gran escala, tot plegat del període del ferro.

Medeineh et-Themed: restes de la muralla oriental damunt el uadi Themed

Tornem a la carretera local on trobem alguns arbres —fins al moment inexistents—; dinem a l'ombra d'aquests. Ho fem mig d'amagat per evitar queixes dels qui compleixen el dejuni de ramadà. Malgrat les precaucions uns pagesos que passaven a prop amb una furgoneta no poden evitar de saludar-nos amb un irònic *sakhten!* (bon profit!).

La vessant occidental de la plana de Madaba: Rujm Atarus, Khirbet Atarus i Ma'in

Els propers destins són exactament en línia recta vers occident. Per fer drecera, el GPS ens fa circular per camins asfaltats i per camins sense asfaltar fins la carretera principal. A dos quarts de tres, sempre vers occident, arribem a la fortificació de Rujm Atarus, que amb la ciutat de Khirbet Atarus s'associen respectivament amb les bíbliques Atarot-Xofan (Nm 32,35) i Atarot (Nm 32,34), reconstruïdes i fortificades per la tribu de Gad que hi construeixen pletes per als ramats.

Rujm Atarus destaca damunt un turó amb una panoràmica de 360° que domina les vessants est, sud i oest. Som a uns 20 km al sud de Madaba i a uns 4 de la localitat de Libb, on ens hem desviat de la carretera principal per baixar progressivament en direcció sud-oest vers el Mar Mort. Dalt el turonet apreciem les restes d'una petita fortalesa del ferro I de 19 x 20 m.

Triguem cinc minuts per recórrer els 3 km que separen Rujm Atarus de Khirbet Atarus, que durant el ferro era una ciutat fortificada en un important encreuament de camins que connectaven l'altiplà amb el Mar Mort. El descobriment més rellevant de l'assentament són les restes d'un temple de l'edat de ferro amb un santuari central d'uns 4 x 11 m i la presència d'un altar.

Satisfets de la visita i de les panoràmiques aprofitem l'avinentesa per arribar a la propera Maquerunt, a només 3 km de distància baixant per la mateixa carretera en direcció al Mar Mort. Fem una pausa en la ruta de l'Èxode per viatjara l'època hero-

*Khirbet Atarus:
restes del recinte
d'un santuari amb
un altar al fons*

diana i gaudir de les restes d'un magnífic palau-fortalesa construït damunt un turó a semblança de l'Herodèon i Masada. El palau de Maquerunt vol contextualitzar arqueològicament l'episodi sinòptic de la decapitació de Joan Baptista ordenada per Herodes Antipes (Mt 14,1-12; Mc 6,14-29; Lc 9,7-9).

Acabem la visita de Maquerunt un quart abans de les cinc i aprofitem que som en les escarpades vessants que baixen al Mar Mort per resseguir una carretera impressionant que baixa fins al uadi Zerqa-Ma'in, on hi ha les ancestrals i conegudes termes de Hammam Ma'in: allí podem imaginar-nos Herodes el Gran i Herodes Antipes fent banys en les aigües medicinals, anant o tornant de Maquerunt. La baixada, a més de fascinant, esdevé tan pronunciada que les junctures dels frens fan olor de cremat. Som a 10 km del Mar Mort.

Travessat el uadi Zerqa Ma'in i les termes, la carretera puja amb rampes costerudes enmig de les vessants desèrtiques de pedra negra que donen al paisatge un aspecte ferotge. La vegetació comença a aparèixer quan ens acostem progressivament a l'altiplà, però es manifesta sobretot en arribar a la ciutat de Ma'in, que s'associa amb la bíblica Beon (Nm 32,3) i Baal-Meon (Nm 32,38). Altres topònims bíblics com Bet-Baal-Meon (Js 13,17) i Bet-Meon (Jr 48,23) també es poden vincular amb aquesta ciutat. L'estela de Moab cita Baal-Meon (línia 30) i Eusebi de Cesarea la menciona com un gran poble anomenat Beelmaus, indicant que és a prop de les aigües termals de Baaru i a nou milles romanes d'Esbu (*Onom.* 44.20-21; 46,1-2). Les indicacions d'Eusebi coincideixen amb el recorregut realitzat des de les termes de Hammam Ma'in i amb la distància necessària per arribar a Hisban (la bíblica Heixbon, la bizantina Esbu). L'àrea amb les restes del ferro que visitem —fruit d'una prospecció geomagnètica— no està excavada: són ter-

renys privats que no trigaran gaire a edificar-se segons ens explica un dels propietaris, un cristià que fumava d'amagatotis durant les hores de dejuni de ramadà.

Sortim de Ma'in —situada a 9 km al sud-oest de Madaba— un quart abans de les set i a les set entrem al recinte del mont Nebó fent drecera per camins asfaltats que ens han estalviat de travessar Madaba en ple frenesí abans de començar l'*iftar*, l'àpat que trenca la jornada de dejuni. Avui, després de les vespres i de sopar, fem una llarga tertúlia de comiat escoltant les aventures de fra Raffaele pels convents de Terra Santa on ha viscut.

Del mont Nebó a Jerusalem (dimecres, 6 d'abril)

Les laudes i la missa matinal han estat joioses i agraïdes per la feina feta i per la compartició realitzada. Cafè italià en cafetera italiana, fotos de grup i abraçades de comiat precedeixen la sortida quasi a les nou del matí. Calculem arribar al pas fronterer Xeic Hussein cap a la una, així evitem nervis malgrat que l'hora prevista de tancament sigui a les tres. Tenim quatre hores per visitar tres zones: la desembocadura oriental del riu Jordà, la vessant de l'altiplà que baixa a la vall del Jordà anomenada Beqa, i l'encreuament del uadi Zerqa —el bíblic torrent Jaboc— amb la vall del Jordà. Tot plegat arrodonirà el dibuix geogràfic del final de la ruta de l'Èxode.

La desembocadura del Jordà: Tuleilat Ghasul, Khirbet es Suweimeh, Tel Azeimeh

Baixem per una carretereta que davalla directament —des del mont Nebó— a la zona oriental de desembocadura del riu Jordà al Mar Mort. Es tracta d'una plana molt fèrtil a causa de les aigües dels uadis que baixen precipitadament des de l'altiplà i que serpentejen per la plana fins al Mar Mort. Actualment és una activa àrea de conreu.

No tenim temps per aturar-nos, i sense baixar del cotxe resseguim la carretera amunt i avall per tenir una visió panoràmica d'una nova concentració d'antics assentaments molt a prop de la desembocadura del Jordà i a menys de 20 km de Jericó. Es tracta de Tuleilat Ghasul que sobresurt amb restes que remunten al neolític tardà i al calcolític; i Khirbet es-Suweimeh i Tel Azeimeh que es relacionen amb la bíblica Betaieiximot, una de les ciutats veïnes del campament israelita de Xitim (Nm 33,49), que delimitava el domini occidental del rei Sehon (Js 12,3) i que s'assignà a la tribu de Rubèn (Js 13,20).

La Belqa: Khirbet Jazzir i Khirbet es-Suq

Resseguim la vall del Jordà en direcció nord per la carretera per on circulàvem el primer dia. Arribem a una cruïlla per on ens desviem vers l'est per enfil·lar progressivament una carretera que puja per una vall estreta i amb molta vegetació —això implica aigua—, que en pocs quilòmetres ens porta a Khirbet Jazzir i Khirbet es-Suq. Es tracta

de dues excavacions a 4 km a l'oest de la ciutat de Salt, situades una davant l'altra, la primera en la vessant sud del uadi Salti la segona en la vessant nord.

Khirbet Jazzir i Khirbet es-Suq ambienten la bíblica Jazer, una ciutat que els israelites conquereixen als amorreus (Nm 21,32), amb excel·lents pastures per al bestiar ireclamades per les tribus de Rubèn i de Gad (Nm 32,1-3). La ciutat la reedificà la tribu de Gad (Nm 32,35) i esdevingué part del seu territori (Js 13,25), però finalment fou una ciutat levítica (Js 13,25; 1Cr 6,66). Eusebi la situa a deu milles romanes a l'oest de Philadelphia, l'actual Amman (*Onom.* 104,13-19). Comencem la visita per Khirbet Jazzir, on les troballes suggereixen un petit post de vigilància, mentre que les restes de la veïna Khirbet es-Suq ocupen la vessant d'un turó amb terrasses de conreu i habitacles en la part baixa. Ambdós assentaments no mostren troballes més antigues del ferro II. Les dues visites són ràpides i a les onze les hem enllestides.

*Uadi Zerqa (bíblia
Jaboc): vista de la
vessant oriental vers la
Transjordània*

El uadi Zerqa: Deir Alla

Per arribar al proper destí pugem els 4 km que manquen per entrar a la ciutat de Salt per on transita una autovia que travessa en direcció nord les vessants que baixen de l'altiplà. Finalment, la ruta connecta amb la carretera 65 que travessa la vall del Jordà de nord a sud i que ens deixa molt a prop de Deir Alla i el uadi Zerqa, les dues visites finals.

Just a migdia arribem a l'excavació de Tel Deir Alla, vorejant la carretera principal i al nord de l'actual ciutat de Deir Alla. Les campanyes realitzades en aquest gran tel han identificat vint estrats del que seria un gran santuari del període del bronze i

del ferro amb edificis annexos, magatzems, tallers i habitacles. Destaca la troballa de fragments d'una inscripció datada a mitjans del segle VIII aC on s'aprecia el nom de Balaam, el personatge bíblic protagonista de Nm 22-24. Visitem el tel en només quinze minuts perquè les restes estan cobertes i tenim el temps just per arribar tranquils a la frontera.

Travessada de nou la moderna Deir Alla ens aturem —a uns 2 km— al costat del pont damunt el uadi Zerqa (el bíblic torrent Jaboc) per contemplar-ne el recorregut: el uadi davalla serpentejant des de l'altiplà transjordà fins als nostres peus, per travessar la vall del Jordà fins a connectar amb el riu; més enllà, quasi en línia horitzontal, distingim el uadi Fara'a, que puja a la Samaria fins a prop de Nablus (la bíblica Siquem). Les panoràmiques ens remetent al patriarca Jacob lluitant amb l'àngel a la riba del Jaboc (Gn 32,23) i pujant fins a Siquem on s'instal·la amb el seu clan (Gn 33,18-19).

Quasi a dos quarts d'una fem el camí de retorn, contents de recrear la geografia bíblica al voltant del torrent Jaboc. Baixem per la carretera 65 fins a la cruïlla que ens porta al pont Xec Hussein, on arribem quan passen cinc minuts de la una. Retornem el cotxe llogat a l'oficina i travessem la frontera amb la mateixa rapidesa que a l'anada. La contrapartida és que en la zona de sortida israeliana hi ha pocs passatgers per omplir les places del taxi col·lectiu que viatja a Jerusalem. Habituat a aquestes llargues esperes, ens ho prenem amb calma repassant i comentant detalls de les vint excavacions que hem visitat i que portaran més feina quan arribem a casa: seleccionar les millors fotografies, ajustar les coordenades dels llocs visitats, arrodonir la informació arqueològica i redactar aquesta crònica que servirà per altres projectes que estan en marxa.

*Panoràmica
oriental del uadi
Mujib (bíblic
Arnon) amb tots
tres exploradors*

Idees cosmològiques de l'Antic Testament

per Josep Maria Pons Poblet
Universitat Politècnica de Catalunya

*Una generació se'n va, i una altra ve, però la terra es manté sempre.
El sol surt, el sol es pon, anhelant d'arribar al lloc d'on tornarà a sortir.*

COHÈLET 1,4-5

En el text precedent, el qui es presenta com a fill de David i rei de Jerusalem, explícitament i sense embuts parla del moviment del Sol *que surt i es pon*, en un marc d'una Terra que *sempre es manté*. Malgrat que el text no pertany a un dels llibres més coneguts de l'Antiga Aliança, una lectura exegètica global ens revela que aquest pensament es troba en d'altres llibres que manifesten la idea que la Terra és el centre de la creació i que el Sol es mou al voltant d'aquesta. És el geocentrisme.

En aquest treball es presenten textos que *literalment* semblen coincidir amb aquest pensament generalitzat en l'època en què foren redactats. Com és sabut, aquest pensament es mantindrà, amb lleus matisos, fins que s'imposà el pensament de Nicolau Copèrnic que, juntament amb d'altres erudits com ara Galileu, establirà amb rigor la teoria heliocèntrica durant l'època de l'anomenada «revolució científica». Les noves idees toparan amb la filosofia aristotèlica i amb les formulacions de la Sagrada Escrip-tura.

1. La cosmologia clàssica. Breus notes sobre els models existents abans de Copèrnic

En l'antigor, a partir del treball previ de babilonis i egipcis que ja havien abordat l'estudi del cel amb un fort caràcter mitològic, es començaren a postular models explicatius de la nova visió cosmològica. El principi bàsic que regirà, amb lleus matisos,

fins al nou paradigma que vindrà amb Nicolau Copèrnic, serà el de la Terra com a centre del cosmos i el cel fent voltes al seu entorn: és la coneguda teoria geocèntrica. I és que els fets —veiem cada dia sortir el Sol per l'est i desplaçar-se cap a l'oest—, així com el sentit comú, fan pensar que la rotació de la Terra no és possible. El mateix Plató afirma tant l'esfericitat de la Terra com la seva posició central en l'univers. El seu deixeble Aristòtil sistematitzà les teories existents en el seu temps i els donà una fonamentació teòrica. Afirmava la divisió del cosmos en dues parts, la celeste o *supralunar* i la terrestre o *sublunar*. Mantindrà el pensament de la Terra com a centre de l'univers i completament immòbil; el Sol, els planetes, la Lluna i les estrelles es mouen al seu voltant circularment en esferes concèntriques i cristal·lines amb moviment uniforme.

Malgrat aquestes directrius, els astrònoms continuaran fent observacions i aportaran noves dades que generaran algun conflicte amb les teories vigents. Un dels problemes observats fou el de la retrogradació dels planetes. El moviment circular plantejat per Plató, no acabava d'explicar aquest fenomen. Tot i aquestes apreciacions, la figura que acabarà marcant el període serà Claudi Ptolemeu. Amb la publicació de l'*Almagest* i la formulació del sistema epicicle-deferent, explicarà les retrogradacions planetàries, així com la variació de la lluentor observades en els planetes; aparentment no serà necessària ja cap nova teoria. Cert que no tot és original de Ptolemeu, que va usar informacions d'Apol·loni i d'Hiparc, però fou ell qui sintetitzà tota la informació disponible en la seva època. Ell va formular un sistema flexible que permetia explicar els distints moviments planetaris. Hi ha una Terra immòbil amb uns cossos que giren al seu voltant.

Cal destacar la figura de Aristarc de Samos (s. III aC), que formularà per primera vegada la teoria heliocèntrica segons la qual el Sol és el centre del cosmos. A la superfície externa d'aquest s'hi trobarien les estrelles fixes i a l'interior, concèntricament, hi hauria Mercuri, la Lluna, la Terra, Mart, Venus, Júpiter i Saturn.

Malgrat tot, el pensament dels savis grecs, especialment el de Ptolemeu, prevaldrà fins al Renaixement «com a veritat incontrovertible, sociològica, acadèmica i religiosa.»¹ L'època medieval, de llarga durada, pràcticament no introduirà cap novetat.

2. Els textos veterotestamentaris

Sense voler fer un estudi exegètic o hermenèutic detallat, tot seguit presentaré alguns textos on el caràcter cosmològic que s'hi aprecia s'adscriu perfectament dins el pensament cosmològic d'aquell moment històric.

¹ F. GONZÁLEZ, *Curso de Cosmología: Física, Filosofía, Religión*, Tenerife: Universidad de La Laguna 1994.

2.1 Llibre de Josuè

El dia que el Senyor va fer caure els amorreus davant els israelites, Josuè s'adreçà al Senyor i, en presència del poble, va cridar: «Sol, detura't a Gabaon! I tu, lluna, a la vall d'Aialon!» I el sol es deturà, i la lluna es va parar, mentre el poble castigava els enemics. Així ho diu el Llibre del Just. El sol es va aturar al bell mig del cel i va ajornar la seva posta tantes hores com té un dia (Js 10,12-13).

Mort Moisès al territori de Moab (Dt 34,5), el disseny del Senyor de conduir el poble escollit fins al país (Js 1,1-2) recaurà sobre la figura Josuè.

El fragment que ens ocupa, que forma part de les narracions de la conquesta del país, mostra com els hebreus van a ajudar els gabaonites, que es troben amenaçats per una coalició amorrea. Josuè és encoratjat al combat per un oracle del Senyor. La nit s'acosta i el combat encara no s'ha acabat, de manera que Josuè s'adreçà al Senyor, que va fer que el Sol s'aturés, de manera que les tropes de Josuè van tenir temps per aconseguir la victòria. Els mots: *Sol, detura't a Gabaon i tu, lluna, a la vall d'Aialon*, indiquen amb claredat que el Sol es movia al voltant de la terra que, segons sembla, romaní estàtica. Aquesta narració pertany al gènere teològic, que serveix per a mostrar la presència de Déu en el cor de la història i no pas per a comunicar uns coneixements cosmològics.

Una pregunta pertinent és intentar saber l'època de redacció del text a fi de poder comparar les idees que presenta amb la concepció cosmològica vigent en aquell moment. En el cas del llibre de Josuè és francament difícil de trobar una resposta adequada ja que va ser escrit i reescrit durant un període molt llarg. El text en qüestió sembla que pot haver estat escrit durant el regnat del rei Josies, al voltant de l'any 600 aC.²

2.2 Llibre dels Salms

El Senyor és rei, va vestit de majestat. El Senyor va vestit i cenyit de poder. El món es manté ferm, incommovible (Sl 93,1).

Assentares la terra sobre uns fonaments, incommovible per segles i segles (Sl 104,5).

Entrem ara dins l'estudi d'un dels llibres de la col·lecció dels *Escrits*. Els dos fragments que acabem de citar ja mostren el pensament geocèntric de l'autor (o autors). El llibre de les lloances de la Bíblia hebrea o llibre dels Salms, conegut també com Salteri en la Bíblia grega, és «un llibre contemporani de tota la història d'Israel, un poble que va viure al ritme de la història; el Salteri és un llibre forjat al llarg de deu

² P. ABBADIE, *El libro de Josué: crítica histórica*, Estella: Verbo Divino 2007.

segles de pregàries personals i comunitàries, incansablement repetides, enriquides i reformulades.»³

Els salms precedents són himnes dedicats al Senyor Rei (Sl 93) i al Déu creador (Sl 104). Aquest fet ens indica la voluntat del redactor (redactors) de mostrar que, tant l'obra de creació de Déu com el seu infinit poder, es veuen reflectits en un context d'una Terra incommovible que és el centre de l'existència humana.

És una tasca àrdua intentar fixar la data de la composició d'aquestes lloances. El Salteri es compon de 150 salms que, en principi, són independents entre si. I aquí rauria precisament la dificultat de fixar la data de redacció. L'exegesi comuna afirma que el seu origen cal cercar-lo en l'època posterior a l'Exili de Babilònia (final del s. VI), tot i que hi ha opinions que estableixen la finalització de la redacció en l'època macabea (s. II); hi ha d'haver salms, però, que han de ser d'època monàrquica, anteriors a l'Exili.

2.3 Isaïes

Mira, faré recular deu graons l'ombra del sol en les escales que porten a la cambra alta d'Acáz. I el sol tornà enrere dels deu graons que havia baixat (Is 38,8).

L'escena la trobem inserida dins la promesa que el Senyor fa al moribund rei Ezequies per mitjà d'Isaïes. El rei es troba al seu llit de mort quan el profeta li anuncia que recuperarà la salut: *faré recular deu graons l'ombra del sol*.

La majoria d'estudiosos de l'Antic Testament consideren el llibre d'Isaïes va ser escrit en tres etapes redaccionals i, per tant, com a mínim, per tres autors. El text que analitzem pertany a l'anomenat Proto-Isaïes o Primer Isaïes (Is 1-35) obra del gran profeta de Jerusalem que va viure a final del s. VIII aC.

2.4 Llibre de Job

Fa tremolar la terra i els seus pilars trontollen. Si li ho mana, el sol no surt, pot tancar amb pany i clau les estrelles (Jb 9,6-7).

Job, l'home bo, l'home model, és sotmès a terribles proves. El desconcert creat per aquest relat és immens. És un llibre que reflexiona sobre el misteri del sofriment. Considerat com una reflexió sobre els camins de Déu⁴ ha estat, sens dubte, una de les obres més citades i comentades de la literatura veterotestamentària. Les referències cosmològiques de l'obra es són les mateixes que les dels textos precedents, tal com es veu ben clarament en el fragment que acabem de citar. La datació de l'obra és discu-

³ M. COLLIN, *El libro de los Salmos*, Estella: Verbo Divino 1997.

⁴ J. LÉVÊQUE, *Job. El libro y el mensaje*, Estella: Verbo Divino 2011.

tida, però els estudiosos pensen que podria haver estat escrit vers la primera meitat del segle v aC.

2.5 Cohèlet

Jo, Cohèlet, que era rei d'Israel, a Jerusalem, vaig posar-me amb tota l'ànima a investigar amb l'ajut de la saviesa tot el que passa sota el cel: un mal ofici, val a dir-ho, que Déu ha imposat als humans! (Coh 1,12-13).

Llibre de la literatura sapiencial veterotestamentària, el Cohèlet, ha estat entès com un conjunt de reflexions pronunciades i escrites pel personatge d'aquest nom enigmàtic, o per algú que conegué el que el mateix Cohèlet deia (hi ha fragments escrits en primera persona i altres en tercera persona). L'objectiu de Cohèlet és investigar amb l'ajut de la saviesa tot el que passa sota el cel.

El llibre de Cohèlet fou escrit durant l'època de domini dels Ptolemeus a Israel (ca. 332 aC – 200 aC). Les mirades, per tant, ara es dirigiran cap Alexandria. La situació és distinta dels casos anteriors ja que ens trobem en un món hel·lenitzat, amb una notable (i creixent) influència de la llengua i cultures gregues en els distints quefers (i per tant menys mesopotàmic). Amb tot, tal com mostra aquest fragment i el que encapçala aquest treball, la idea cosmològica del llibre és clarament el geocentrisme.

3. La fàcil cohabitació

Hem presentat uns textos i, amb ajuda de l'exègesi bíblica, hem fet indicacions sobre l'època de la redacció d'aquests. La síntesi és la que presentem en el quadre següent:

		Període (aC.)	Cosmologia
Josuè		X – IV/ III	Geocentrisme
Salms	93	?	
	104	?	
Isaïes		VIII - VII	
Job		V	
Cohèlet		IV - III	

De fet, ens trobem immersos en un (llarg) període en què els textos sagrats i la cosmologia comunament acceptada van perfectament de la mà, sense cap fricció (almenys en aparença).

4. El poble hebreu

Quina era la concepció cosmològica del poble hebreu segons deduïm dels escrits veterotestamentaris? Giovanni Schiaparelli (1835-1910), un erudit del segle XIX, ja va dir que «no és en aquest camp on el pensament d'Israel s'ha manifestat en la seva major originalitat i potència» (*L'Astronomia nell'Antico Testamento* 1903).

És clar que el poble hebreu no arriba a excel·lir en conceptes astronòmics. Israel, en les seves Sagrades Escripures, vol donar testimoni del misteri de ser el poble escollit per Déu; aleshores, disciplines com la tècnica i l'art passen a ocupar un paper secundari. Això mateix passa amb l'estudi de la natura i de les seves lleis, que no desvetllaren en el poble hebreu una ànsia de coneixement i de cerca, com es manifestaren en altres cultures. Els hebreus creien que les lleis que regien la natura estaven lligades a l'omnipotència divina i amb això ja en tenien prou.

Els textos bíblics sovint manifesten la preocupació —i la por— de no caure en *l'astrolatria*, com els pobles veïns:

Tu t'has buscat a munts els consellers. Doncs bé, que es presentin, que vinguin a salvar-te els qui elaboren mapes astrals, observen les constel·lacions i a cada lluna nova prediuen quin serà el teu futur. Seran com la palla: el foc els cremarà. No se n'escapàrà ni un, de les flames que tot ho devoren: no quedarà ni caliu per a coure-hi pa ni foc per a seure-hi a la vora! (Is 47,13-14).

El llibre de la Saviesa, escrit en grec a Alexandria d'Egipte, gairebé a l'inici de l'era cristiana (és el darrer llibre de la Bíblia catòlica), manifesta una preocupació molt interessant:

Si amb prou feines ens afigurem les coses de la terra, si ens costa descobrir el que tenim al nostre abast, qui podria trobar el rastre de les coses celestials? (Sv 9,16).

Ell m'ha donat, doncs, el coneixement exacte de la realitat. M'ha ensenyat l'estructura de l'univers i les propietats dels elements, el principi, l'entremig i la fi del temps, el pas dels solsticis i el canvi de les estacions, el curs de l'any i les posicions dels estels (Sv 7,17-19).

Aquests textos certament parlen un llenguatge diferent que el del Gènesi:

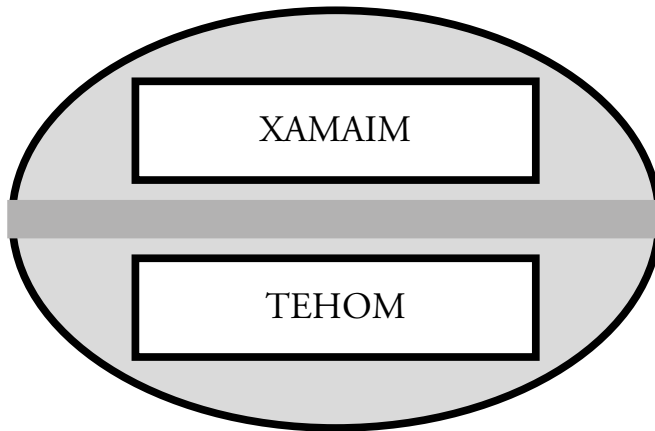
Déu digué: «Que hi hagi un firmament enmig de les aigües, per a separar unes aigües de les altres» (Gn 1,6).

I possiblement també Daniel, en els suplementes grecs, deu voler dir coses una mica diferents:

Ets beneït al firmament del cel: glòria i lloança per sempre (Dn 3,56).

4.1 El cel, la Terra i l'abisme segons els escriptors veterotestamentaris

Segons ens mostra la lectura dels textos veterotestamentaris, trobem, pel que fa a la concepció cosmològica, dues parts ben diferenciades: la part superior, *xamaim*, lloc de la llum, i els astres; i la part inferior, *tehom*, on hi ha tant la massa de la terra com l'abisme:

La Terra, el centre de la qual és Jerusalem, es considera *a priori*, plana, finita i immesurable; és el lloc habitat pels homes, que conté el mar, les muntanyes i els rius. Una característica essencial de la Terra és que no es pot moure. Aquest fet és clau en aquesta concepció cosmològica i es manté sempre, fora de casos excepcionals, com en el cas dels terratrèmols, que depenen de la voluntat del Senyor:

Ho dic ple de zel, en el foc del meu furor. Aquell dia, jo t'asseguro que a la terra d'Israel hi haurà un gran terratrèmol. Davant meu tremolaran els peixos del mar, els ocells del cel, les bèsties del camp, els animals que s'arrossegueu per terra i tots els homes que hi ha en el país. Les muntanyes s'enfonsaran, cauran els penyals i totes les muralles es desplomaran (Ez 38,19-20).

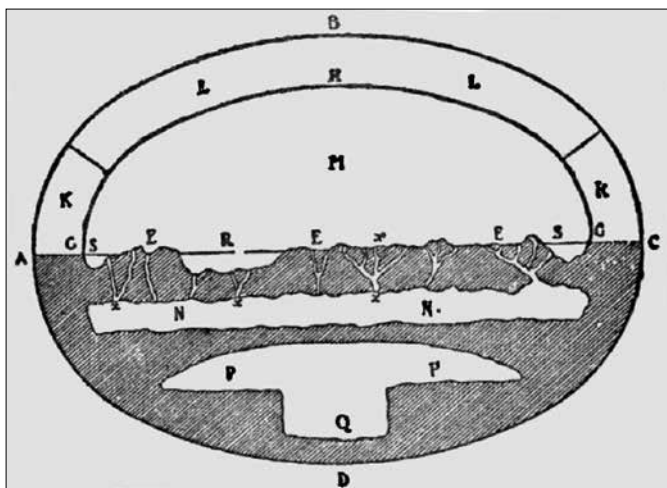
A més, no necessita base de sustentació ja que està fonamentada sobre les aigües:

És del Senyor la terra i tot el que s'hi mou, el món i tots els qui l'habiten. Li ha posat els fonaments als mars profunds; les bases, a les aigües abismals (Sl 24,1-2).

O sobre el buit:

Déu estén el nord del cel damunt el buit, penja la terra sobre el no-res (Jb 26,7).

Fruit dels seus estudis sobre l'astronomia clàssica i de la seva reflexió sobre l'Antic Testament, Schiaparelli ens ofereix, en el seu llibre *L'Astronomia nell'Antico Testamento* (1903) una il·lustració de com eren concebuts el cel, la terra i l'abisme pel poble hebreu. La imatge avui, després de més de cent anys, conserva plena vigència:

ABC: Cel superior. **ADC:** Contorn abisme. **AEC:** Pla de la terra i dels mars. **SRS:** Distintes parts del mar. **EEE:** Distintes parts de la terra. **GHG:** Perfil del firmament o cel inferior. **KK:** Dipòsit dels vents. **LL:** Dipòsit de les aigües superiors, de la neu i de la calamarsa. **M:** Espai ocupat per l'aire en què corren els núvols. **NN:** Aigües del gran abisme. **xxx:** Fonts del gran abisme. **PP:** Xeol (estatge dels morts). **Q:** Infern.

4.2 El Sol, la Lluna i altres exemples recollits en els escrits veterotestamentaris

Com dèiem el context històric del poble hebreu es troba immers en la concepció cosmològica geocèntrica. Els textos tractats, concorden perfectament amb aquesta visió en parlar del Sol —del qual se n'explicita el moviment: *surt com un espòs de la cambra*:

Déu ha posat en el cel un pavelló per al sol, i el sol en surt com un espòs de la cambra; radiant com un atleta que es llança a la cursa, surt d'un extrem del cel i volta fins a l'altre; res no s'escapa de la seva escalfor (Sl 19,5-7).

Aquest moviment es produeix tant de dia com de nit:

El sol surt, el sol es pon, anhelant d'arribar al lloc d'on tornarà a sortir (Coh 1,5).

La fonamentació geocèntrica, doncs, és clara: la centralitat per una Terra immòbil amb el Sol que es mou al seu voltant. Amb tot, no hauríem de caure en la falsa idea que aquest té un paper secundari: el Sol és, se'ns dubte, la millor obra de la creació. Té, entre d'altres, la missió d'esdevenir regulador del temps, fruit d'una uniformitat de moviments. Novament, però, aquest fet es pot veure afectat per la voluntat del Senyor ja que pot deturar-lo o fins i tot fer-lo retrocedir com succeeix en la narració del llibre de Josuè (Js 10,12-13).

Per acabar aquesta panoràmica de la visió cosmològica dels textos de l'Antic Testament mostrarem sumàriament altres entrades recollides dins la literatura veterotestamentària que ens completen la idea cosmològica del poble hebreu.

La Lluna, també manifesta una funció reguladora sobre el temps:

Déu va fer els dos grans llumeners: un de més gran que governés el dia i un de més petit que governés la nit; va fer també les estrelles (Gn 1,16).

Del cant de Dèbora, que forma part del llibre els Jutges, parla del moviment diürn de les estrelles:

Des del cel combaten els astres; fent els seus camins combaten Sisserà (Jt 5,20).

Un altre aspecte significatiu seria considerar la funció dels planetes. Schiaparelli considera que en tota la literatura de l'Antic Testament només es fa esment de dos planetes: Venus i Saturn. Òbviament apareixen amb d'altres noms, però els estudiosos els relacionen amb aquest dos:

Com has caigut del cel, estel brillant del matí! Ara has de jeure a terra, tu que dominaves les nacions! (Is 14,12)

Però ara heu portat en processó les estàtues de Sicut, el vostre déu-rei, i de Quivun, el vostre déu astral. Són les estàtues que vosaltres mateixos us heu fet (Am 5,26).

Si bé l'estel brillant del matí és una clara referència a Venus, la relació *Quivun*-Saturn ja no és tan evident.

També trobem exemples de fenòmens astronòmics com ara els eclipsis, els bòlids i la granissada. Potser els que generaven més controvèrsia eren els *eclipsis*. Val a dir que eren coneguts tot i que se'n desconeixia la causa. Eren considerats com a senyal de càstig diví. El llibre del profeta Joel s'hi refereix:

El sol s'enfosquirà i la lluna es tornarà sang, abans no arribi el dia del Senyor, dia gran i terrible (Jl 3,4).

I Amós també:

Aquell dia, apagaré el sol al mig del cel, en ple dia s'enfosquirà la terra. Ho dic jo, el Senyor (Am 8,9).

Els textos veterotestamentaris sembla que fan referència als bòlids, tot i que hi ha estudiosos que pensen que es tracta més aviat de cometes. Les referències venen donades per la presència de núvols de fum:

Faré que apareguin prodigis al cel i a la terra: sang, foc i núvols de fum (Jl 3,3).

Jo, Ezequiel, vaig veure que venien del nord un vent de tempesta, un gran núvol nimbat de resplendor i un foc arborat. Al bell mig es veia un esclat de llum com el del metall incandescent (Ez 1,4).

Finalment, podem fer esment del fenomen de la granissada:

A més, mentre fugien dels israelites, baixant de Bethoron fins a Azecà, el Senyor va fer caure damunt d'ells una pedregada terrible, de manera que en va matar més la pedregada que l'espasa dels d'Israel (Js 10,11)

Reservada per als dies de combat:

¿Has entrat als dipòsits de la neu, has vist els magatzems de calamarsa, que reservo per al temps del desastre, per al dia de lluita i de combat? (Jb 38,22-23).

5. Conclusions

En les pàgines anteriors ens hem preguntat sobre les idees cosmològiques que trobem en l'Antic Testament. És una evidència que aquests llibres no pretenen donar lliçons de cosmologia, però ha quedat ben clar que les referències que hi trobem són totalment geocèntriques. Aquesta qüestió va originar conflictes com el de Galileu, però la reflexió cristiana va arribar a la conclusió que «la intenció del Esperit Sant és ensenyar-nos com es va al cel, i no com va el cel» (segons una sentència atribuïda al cardenal Cesare Baronio).

Els escrits veterotestamentaris van ser escrits en un període històric en què el pensament cosmològic comunament acceptat era el geocèntric, de manera que el missatge d'aquests textos s'insereix dins d'aquest marc de pensament. Què haurien dit, els hebreus, si els haguessin parlat de forats negres o del *Big Bang*? Ells tenien una cosmologia senzilla i el seu objectiu fonamental no era altre que donar raó de la consciència de ser el poble escollit per Déu. Aquesta era la seva preocupació fonamental. El professor José Luis Sicre fa una reflexió molt interessant a propòsit de la relació entre el missatge de la Sagrada Escripura i els avenços en el coneixement de l'univers: «Les ciències naturals han fet una gran contribució a l'estudi de la Bíblia perquè ens han ajudat a centrar-nos en el seu autèntic missatge.»⁵

⁵ J. L. SICRE, *Introducción al Antiguo Testamento*, Estella: Verbo Divino 2000.

Els evangelis, model per al catequista

per Rodolf Puigdollers i Noblom

1. L'estil catequètic dels evangelis

Els quatre evangelis, més que la història de Jesús, són les catequesis de les primeres comunitats sobre Jesús. L'Evangeli segons Marc, que és el més antic, reflecteix molt clarament la forma de presentar de forma narrativa i ben gràfica la figura de Jesús. El Jesús que és el Fill de Déu, la presència de Déu entre nosaltres. El Jesús que proclama l'amor i la proximitat de Déu. El Jesús que convoca la seva comunitat. El Jesús que allibera i guareix l'ésser humà, perquè creixi cada vegada més en la veritable crida: viure com a fill de Déu i com a germà dels altres.

Si realment els evangelis són catequesis sobre Jesús, una mirada de catequistes ens ajudarà a captar amb més profunditat allò que els evangelistes transmetien a les seves comunitats i que, gràcies a això, ens arriba també ara a nosaltres. Tal com diem amb l'aclamació «Paraula del Senyor», en la proclamació de l'evangeli, Jesús, el Senyor, ens parla a nosaltres. Vegem alguns exemples que ens poden ajudar a apropar-nos als evangelis amb mirada de catequistes, amb mirada d'uns que escolten les catequesis dels evangelistes.

2. El relat de la guarició de la sogra de Pere

L'Evangeli segons Marc ens presenta un brevíssim relat que parla de la guarició de la sogra de Simó Pere (Mc 1,29-31). Es tracta, tan sols, de tres versets: 45 paraules en grec. En aquest relat, Jesús s'acosta a la dona, l'agafa per la mà i l'aixeca. I ella es posa a servir-los.

Sant Jeroni, comentant aquest text, escriu unes paraules precioses: «Que Jesús toqui també la nostra mà, perquè siguin purificades les nostres obres, que entri a casa nostra: aixequem-nos ja del llit, no restem ajaguts. Jesús està dret davant del nostre llit, ¿i nosaltres continuem ajaguts? Aixequem-nos i posem-nos drets (...) Jesús és ara aquí (...) Creguem i vegem que Jesús està present (...) Demanem al Senyor que ens prengui de la mà» (*Hom in Matth.* 2). El text dels evangelis, com les icones, ens fan present Jesús. Ell és davant teu i allarga la seva mà, deixa't agafar per ell, estén la teva mà. Deixa que ell t'aixequi i et posi a servir els germans.

3. La Bona Notícia de Jesús és Jesús mateix

L'Evangeli segons Marc comença amb aquesta frase: «Principi de la Bona Notícia de Jesús, el Messies, Fill de Déu» (Mc 1,1). No es tracta tan sols de la Bona Notícia que Jesús anuncia, sinó que aquesta Bona Notícia, aquest evangeli, és Jesús mateix. No es tracta de conèixer tan sols les seves paraules o la seva doctrina, ni de posar-les en pràctica, es tracta, en primer lloc, d'acollir-lo a ell, de veure en ell la Bona Notícia que ens salva. Els cristians no seguim una doctrina o uns valors, sinó que seguim una persona que és Jesús mateix. Ell és la nostra salvació, la Bona Notícia per a nosaltres.

4. Tres realitats inseparables: Paraula, comunitat i acció de Jesús

Quan llegim els evangelis, ens quedem moltes vegades en un sol relat. I està molt bé, però també convé adonar-se que la seqüència de diversos relats ens dona un esquema catequètic ben interessant. Vegem-ne un exemple. Després dels relats introductoris, en l'Evangeli segons Marc, és a dir, després del relat de les temptacions de Jesús en el desert, tenim tres relats seguits: 1) L'inici de la predicació de Jesús a Galilea (Mc 1,14-15); 2) La crida dels primers deixebles (Mc 1,16-20); i 3) La guarició d'un home posseït d'un esperit impur (Mc 1,21-28).

Aquests tres relats ens indiquen l'esquema catequètic que utilitza aquest evangelista per parlar-nos de Jesús. Ens parla de la seva paraula. Ens parla de la seva comunitat. I ens parla del seu obrar. No ens podem quedar tan sols en les seves paraules, hem d'acollir també la seva comunitat. I no ens podem quedar tan sols amb la seva comunitat, hem de seguir també el seu actuar. Som davant de la triple dimensió de la vida cristiana: anunci de la paraula, comunitat celebrant i vivència de la caritat.

5. No hi ha fe en Jesús sense confessió del Messies crucificat

L'Evangeli segons Marc comença parlant de Jesús, el Messies, Fill de Déu. En tota la primera part de l'evangeli ens va presentant la figura de Jesús, la seva paraula, la crida als seus deixebles i les seves accions d'alliberament i de curació. Aquests relats,

però, podrien donar-nos la idea d'un Messies victoriós que ha vingut a restaurar el Regne de David. Enmig de l'evangeli, a la pregunta de Jesús: «I vosaltres, qui dieu que soc?» (Mc 8,29), Pere li contesta: «Tu ets el Messies». La reacció de Jesús, aleshores, és la de rebutjar aquesta expressió, perquè s'adona que Pere pensa en un messianisme material i dominador.

L'evangelista sant Marc dedicarà tota la segona part de l'evangeli a presentar Jesús com el Messies que dona la vida fins a la creu, el Messies Fill de Déu. Presentarà el triple anunci de la seva passió, el camí cap a Jerusalem i finalment la seva passió. El qui escolta l'evangeli ha de comprendre que segueix aquell qui ha fet de la seva vida una donació completa. Per això la confessió de fe: «Aquest home era veritablement Fill de Déu» (Mc 15,39) no se sentirà fins al moment després de la mort de Jesús a la creu, de boca del centurió, un no jueu, «quan veié la manera com havia expirat». Tot l'Evangeli segons Marc no és sinó una gran catequesi que ens va acompanyant a poc a poc en el camí de la fe, per portar-nos a una fe adulta, una fe que confessa Jesús com el Fill de Déu i que ens mostra que participar de la vida de Déu és viure en la donació, en el servei i en l'amor. Això ens recorda que convé no limitar-se a la lectura d'un relat aïllat, sinó que convé, en alguns moments, fer una lectura seguida de tot l'evangeli.

6. Escoltar Jesús, a ell tan sols

El relat de la Transfiguració té elements d'una gran catequesi gràfica (Mc 9,2-13). El text ens presenta Jesús transfigurat, amb Elies i Moisès, que conversaven amb ell. La figura d'Elies evoca els profetes, mentre la figura de Moisès evoca la Llei. D'aquesta manera se'ns diu molt gràficament que la Llei i els Profetes donen testimoni de Jesús, de la seva mort i de la seva resurrecció. Així s'indica en el segon diumenge de Quaresma, quan després d'haver-se proclamat en l'evangeli el relat de la Transfiguració, el prefaci diu que Jesús té «la Llei i els Profetes com a testimonis».

El text acaba amb les paraules que surten del núvol: «Aquest és el meu Fill, l'estimat; escolteu-lo». Algun manuscrit subratlla la darrera frase i diu: «escolteu-lo a ell, a ell». És a dir, escolteu Jesús i tan sols Jesús. Jesús no és un mestre més que cal posar en una cabana, al costat de Moisès o al costat d'Elies (o al costat d'algun altre líder religiós). El deixeble de Jesús segueix Jesús tot sol, ell és la plenitud de la Paraula del Pare. Com diu el text: «Mirant al seu voltant, (els deixebles) ja no veieren ningú més, sinó Jesús tot sol amb ells».

7. Jesús, plenitud de la història de salvació

L'Evangeli segons Mateu, a l'inici del Sermó de la Muntanya, ens presenta Jesús com el nou Moisès, que dona la seva Paraula de salvació. Comença així el text: «En

veure les multituds, Jesús pujà a la muntanya, s'assegué, i se li acostaren els deixebles» (Mt 5,1). L'evangelista ens dibuixa Jesús pujant a la muntanya: d'aquesta manera ens evoca la figura de Moisès, el qui va pujar a la muntanya del Sinaí per a rebre les paraules de Déu. Jesús puja a la muntanya i s'asseu: s'asseu perquè ell és el mestre. Ell és el qui dona la Paraula de Déu. D'aquesta manera en la narració de Mateu Jesús farà cinc grans discursos, que d'una manera o una altra evoquen els cinc llibres de Moisès. Davant de la figura de Moisès, Jesús ens és presentat com la plenitud de la història de salvació, com aquell qui ens dona la Paraula definitiva de Déu.

8. L'evangeli del Dimecres de Cendra

Vegem un altre exemple. Tots els Dimecres de Cendra comencem la Quaresma amb el mateix evangeli: Mt 6,1-6.16-18. En aquest, Jesús, seguint l'espiritualitat jueva, parla de la forma com cal comportar-se en la vida de cada dia. Parla de tres punts: *a)* Quan facis almoïna; *b)* Quan preguis; *c)* Quan dejunis. Parla, doncs, de l'algoïna, la pregària i el dejuni. Aquest esquema de tres punts és un esquema catequètic molt clar que ens indica la triple dimensió de la vida humana: la relació amb els altres (almoïna), la relació amb Déu (pregària) i la relació amb un mateix (dejuni).

Si volem fer un pla de creixement espiritual per a la Quaresma i per a la nostra vida, hem de tenir en compte aquests tres aspectes, sense separació. No es tracta de l'algoïna separada de la pregària o de la pregària separada de l'algoïna; no es tracta del dejuni separat de l'algoïna o de l'algoïna separat del dejuni. Cal pensar en els altres (almoïna), ben units a Déu (pregària), dominant el propi interior (dejuni).

Aquest esquema catequètic que Jesús ens dona en el Sermó de la Muntanya i que la Església ens presenta a l'inici del camí quaresmal es pot convertir també en l'esquema de l'anàlisi de consciència, quan demanem perdó: Com em comporto en les meves relacions amb els altres? Com em comporto en la meua relació amb Déu? Com em comporto en la meua relació amb mi mateix?

9. Tres grans relats joànics, tres grans catequesis

La lectura de l'Evangeli segons Joan ens ofereix textos preciosos, que són veritables catequesis sobre Jesús i sobre la vida cristiana. Fixem-nos en un exemple molt clar. La mateixa Església, en els evangelis dels diumenges tercer, quart i cinquè de Quaresma, del cicle A, ens presenta tres llargs relats: la conversa de Jesús amb la samaritana sobre l'aigua de la vida (Jn 4,5-42), la curació del cec de naixement (Jn 9,1-41) i la resurrecció de Llàtzer (Jn 11,1-45). Cada un d'aquest evangelis utilitza un símbol fonamental: l'aigua, la llum i la vida.

Tal com ens indica l'Església, es tracta de tres grans catequesis sobre com en Jesús trobem la font de l'aigua viva, com Jesús il·lumina el nostre interior i com Jesús ens

introdueix en una nova vida. Tres catequesis que serveixen per aquell qui s'està apropant a la iniciació cristiana i per aquells qui, any rere any, renovem la nostra iniciació cristiana i les nostres promeses baptismals. És Jesús qui, amb el seu Esperit Sant, ens renova amb la seva aigua, ens il·lumina amb la seva llum i ens fa participants de la seva vida.

10. L'obra de Lluc: Evangeli i Fets dels Apòstols

Hi ha una frase que se sent moltes vegades, en joves i en no tan joves: «Jesús, sí; però l'Església, no». Alguns pensen que aquesta és una mentalitat moderna, però una simple lectura del Nou Testament ens mostra que aquesta actitud és una temptació que s'ha presentat sempre.

Sant Lluc, amb la seva obra, respon a aquesta actitud. Sabem que Lluc va escriure una obra que tenia dues parts: el primer volum, que és el que anomenem l'Evangeli; i el segon volum, els Fets dels Apòstols. Així ens mostra que l'acció de Jesús és inseparable de l'acció de l'Esperit de Jesús a través dels deixebles. Jesús no es pot separar de l'obra de l'Esperit, com la realitat de l'Església és inseparable de la realitat de Jesús.

11. Importància de la lectura i meditació dels evangelis per part dels catequistes

Els evangelis per a tots els creients són els textos fonamentals per viure la fe. Per tant, per als catequistes són també uns textos fonamentals. Els evangelis tenen una dimensió catequètica que no es pot deixar de banda: els evangelistes ens volen transmetre i fer-nos present Jesús. D'aquesta manera, el catequista, que comprèn aquesta missió de transmetre la fe i d'apropar els altres a Jesús, es troba en circumstàncies magnífiques per a escoltar els evangelis des d'aquesta perspectiva.

El catequista, com tot creient, necessita llegir i meditar els evangelis. En primer lloc, per a ell mateix. Per apropar-se a Jesús. Per entrar en la gran catequesi de les primeres comunitats cristianes. Aquesta lectura serà, sens falta, la meditació de l'evangeli de l'eucaristia de cada diumenge, en la celebració amb tota la comunitat. Convé que sigui també en la lectura diària de l'evangeli del dia o d'una pregària que ens apropi aquest pa de la paraula diàriament. I també serà molt enriquidor llegir, alguna vegada, un evangeli tot seguit, per poder apropar-nos a tota aquesta riquesa catequètica que es troba al llarg de tota la seqüència narrativa. De la mateixa manera que el Diumenge de Rams o el Divendres Sant l'Església llegeix de forma seguida tot el Relat de la Passió, així també val la pena que ens endinsem alguna vegada en una lectura continuada d'un dels quatre evangelis. Renovat d'aquesta manera, el catequista creixerà en la seva dimensió personal de catequista i podrà transmetre la fe amb una vitalitat nova.

12. L'Eucaristia, escola de la lectura de la Paraula de Déu

El catequista farà bé de fixar-se en com l'Església escolta la Paraula de Déu. Recordem l'adagi clàssic: *lex orandi, lex credendi* (CEC 1124). És a dir, la forma de pregar de l'Església ens està mostrant el contingut de la seva fe. La celebració eucarística dominical pot ser una imatge ben gràfica que ens ajudi a comprendre com tot cristià ha de llegir la Bíblia:

- Una primera lectura, de l'Antic Testament. Senyal de la importància que té tota la història de salvació per a poder apropar-nos a Jesús.
- Un Salm. El llibre dels salms és la gran escola de pregària, el cantoral que va utilitzar el mateix Jesús i que han utilitzat totes les comunitats començant per les més primitives.
- La segona lectura, treta fonamentalment de les cartes apostòliques. Ens mostra la vida de les comunitats cristianes, les seves lluites per mantenir-se fermes en la fe en el dia a dia.
- El tercer text que és proclamat és l'evangeli. Tota l'assemblea ens posem drets i aclamem Jesús que ens estima i ens parla. La Paraula de Déu arriba a la seva plenitud en Jesús. Ell ens parla i nosaltres li diem: Amén. Amén a la seva paraula, amén a la seva persona, amén a la seva presència en la nostra vida.
- I, a continuació, el prevere parlarà sobre la paraula proclamada. La seva homilia ha d'ajudar a prendre consciència d'allò que Déu ens diu avui i aquí a aquesta comunitat reunida que celebra la seva fe i la presència del Senyor.

Veiem, doncs, com la Paraula de Déu arriba als creients, com a comunitat reunida, per mitjà de la seva proclamació variada i per l'ajuda d'aquelles paraules que ajuden a acollir-la. Tot això ho ha de tenir en compte el catequista, perquè el seu servei als germans és també fer que la Paraula de Déu, en tota la seva riquesa, sigui proclamada, assimilada i viscuda per aquells nens, adolescents o joves que participen en la catequesi. La catequesi és així una preparació i una continuació de la vivència de la comunitat cristiana en l'eucaristia dominical.

La quaranta-setena edició dels cursos bíblics d'estiu de l'Associació Bíblica de Catalunya

Un altre estiu i l'Associació Bíblica de Catalunya ha organitzat amb confiança els Cursos Bíblics d'Estiu. Va sumant cursos des d'aquells primers impartits l'estiu de 1974. D'aleshores ençà ja sumen quaranta-set cursos bíblics. Els cursos estan oberts a tots aquells qui desitgin conèixer la Bíblia a partir d'un mètode d'estudi que ajudi a fruit de la Paraula per comunicar-la als altres des de la vida de fe.

Com a alumna i aprenent de la Paraula, o com diu mossèn Josep Ramon Pascual, *aprenent de cristià*, vull elogiar l'esforç i la perseverança dels animadors dels cursos. En temps de grans turbulències, com el que vivim arreu del món, constatem que estem fets en part de ferro i en part d'argila (cf. Dn 2,33) i tota instrucció en el coneixement de la Paraula ens ajudarà a fer-nos mantenir drets i lliures des de la fe.

Durant aquests darrers anys, durant el matí s'estudia algun escrit del Nou Testament i a la tarda, de l'Antic. Com que la majoria dels participants provenen de diversos territoris del Camp de Tarragona poden inscriure's al curs que més els convé. Altres s'inscriuen a ambdós cursos, sigui perquè disposen de més temps lliure, o bé perquè procedeixen d'indrets més llunyans. Hi ha qui s'hostatja a la residència per gaudir d'uns dies de l'ombra de la Paraula. Tanmateix, la millor opció entre totes les ofertes d'estiuatge. S'ha d'agrair l'acolliment sol·lícit que hem rebut per part del Seminari, que ens ha ofert un sojorn magnífic.

El ritme des cursos ve marcat per l'activitat del migdia, en la qual els alumnes del matí hi participen abans d'acomiar-se fins l'endemà. La proposta cultural ha estat tan enriquidora com les classes magistrals dels professors. De les visites culturals, enguany hem conegut la nova pinacoteca que el Museu Diocesà de Tarragona ha estrenat. De la mà del director del Museu Diocesà de Tarragona, el doctor Andreu Muñoz, hem descobert les influències i el pas del temps en la iconografia religiosa de la nostra terra. També hem tingut l'oportunitat de visitar les restes arqueològiques que ens mostren l'existència del temple romà d'August a la Catedral de Tarragona i l'exedra d'època romana situada en un dels angles del claustre de la catedral i que coincideix amb una de les cantonades del recinte de culte de Tàrraco. També hem tingut l'oportunitat de visitar el Museu Bíblic Tarraconense. Quina delícia de museu! La col·lecció permanent d'aquesta institució és una bona eina educativa que ajuda el visitant a emmarcar històricament les Sagrades Escripures i a descobrir la influència que la Bíblia ha exercit sobre la cultura i el pensament universals. Una altra visita en-

Informacions

---

*Un moment de la
classe de Sagrada
Escriptura del
Dr. Joan Ferrer*

tranyable ha estat la de l'amfiteatre un capvespre acompanyats per l'Esperança Amill, que, amb la seva dolçor, ens va llegir íntegrament l'acta del martiri de sant Fructuós i els seus diaques, Auguri i Eulogi. Escotant-la hem percebut Terra Santa, atès que en el terreny regat amb la sang dels màrtirs hi arrela la Paraula i santifica la terra.

Totes aquestes activitats complementàries són molt necessàries ja que ens ajuden a actualitzar la Paraula de Déu, sempre viva, eficaç i penetrant, que ens fa discernir les intencions i els pensaments que portem en el cor (He 4,12)

Anant al programa del curs, durant al matí, el professor Joan Ferrer ens ha presentat el relat i la teologia de Lluc, a partir de l'Evangeli segons Lluc. A la tarda, el professor Antoni Pérez de Mendiguren ens ha parlat sobre quin és el guiatge de la Saviesa i a on ens condueix, exhortant-nos a seguir-la tot desgranant el text del llibre del Siràcida.

Comencem la primera hora del curs el dilluns 11 de juliol enardits, no sense haver pregat perquè, com en qualsevol cosa bona que es comença a fer, cal demanar al Senyor que dugui a terme el curs que s'inicia.

Pel que fa al programa, el doctor Ferrer ens convida a deixar-nos amarar de les paraules i de la força salvadora de l'Evangeli de Lluc a partir de la lectura i del comentari dels fragments més significatius del relat de Lluc: els càntics de l'evangeli, les paràboles i els fets extraordinaris de Jesús, a través dels quals l'evangelista pretén que les persones que l'escolten esdevinguin talment espectadors dels fets prodigiosos de Jesús i entrin en els misteris del Regne de Déu.

El professor ens presenta primerament qui és Lluc i qui són els seus lectors. Després, ens aturarem en la peculiaritat d'aquest tercer evangeli que sembla que juga

constantment al joc del mirall, fent paral·lelismes entre personatges del relat o contrastant fets amb altres semblants continguts en les Sagrades Escriptures. Lluc és un artista de la fe per la seva rica descripció i el seu recurs de fer emmirallar vides i personatges, siguin del present o del passat. L'originalitat en la descripció i les seves *perles* fan de Lluc el patró dels artistes: l'Anunciació, l'Àngel, el naixement prodigiós de Joan Baptista, el pessebre de Betlem, el bon samarità; el Fill Pròdig, Zaqueu, el Bon Lladre, els deixebles d'Emmaús, etc. Bon coneixedor de la Bíblia grega, Lluc és el primer evangelista no jueu. Home culte i ben format, amb una formació sòlida pel que es desprèn del text grec utilitzat en la narració. El podem definir, sobretot, com una persona sensible en tot allò que toca les fibres interiors de l'esperit, com ho revelen els fragments evangèlics que li són propis, que ha anat recollint de la catequesis cristiana primitiva: el que diu, per exemple de Maria, la mare del Senyor, l'episodi de Marta i Maria (Lc 10,38-42), les paràboles del bon samarità (Lc10,30-37) i del fill pròdig (Lc 15,11-32), etc.

Pel que sabem del llibre des Fets dels Apòstols, Lluc és conegut com a company de Pau en la gran missió a la conca mediterrània, és a dir en la projecció decisiva de l'anunci de l'Evangeli al món no jueu. Aquest fet marcarà el caràcter universal del seu evangeli.

Hem de situar la redacció d'aquest evangeli després de la destrucció de Jerusalem de l'any 70. L'autor de l'evangeli devia redactar el seu text entre la dècada dels 80-90. Aleshores ens situa la narració passat uns 50 anys dels fets ocorreguts a Jerusalem durant la Pasqua (Lc 24,18-19). Lluc, doncs, davant del Jesús històric es troba situat dues generacions més endavant. Però 50 anys no són res per la memòria gravada en el cor i que és il·luminada no per la llum del sol sinó la llum del matí de Pasqua. Han passat molts anys, però allò que discutien aquells dos d'Emmaús té tanta força que encara ressonava en temps de Lluc com si hagués ocorregut el dia abans. I és que de Jesús, se'n parla. Resten alguns testimonis d'edat avançada; hi ha qui coneix vivències d'altres que ja no hi són; tenim anècdotes que versen sobre Jesús i que són contades sempre de la mateixa manera. Fins i tots corren narracions escrites.

El professor Ferrer ens fa adonar del fet que l'evangeli de Lluc té una dosi d'interpretació incorporada ja que es val dels records d'aquelles que van conèixer Jesús. Al mateix temps es van consolidant les comunitats de fe, i és en les comunitats on sorgeix la necessitat de confeccionar els evangelis. Cal dir que Lluc és un creient convençut, de forta convicció i que comparteix la seva fe amb aquestes comunitats de cristians.

El professor Joan Ferrer ja ens parla de l'espectacularitat del text evangèlic escrit per Lluc. Aleshores, ens fa adonar com Lluc, persona amb fortes inquietuds, sent la urgència de plasmar per escrit *el relat dels fets que s'han acomplert*. I després d'informar-se minuciosament de tot des dels orígens, decideix d'escriure-ho de manera ordenada a fi que quedi constatada la solidesa del que s'ha contat i rebut (Lc 1,3).

Informacions

Lluc és un cristià, insisteix el conferenciant, per tant no ha conegut a Jesús, i tot el que escriu prové de la força de la fe. Certament que Déu és l'autor de tota la Paraula inspirada de la Revelació, però això no impedeix que cada un dels escrits de la Bíblia reflecteixi les maneres de ser de cada un dels homes de què l'Esperit Sant s'ha servit per a manifestar la seva Paraula. És per això que cal llegir aquests textos des de la fe, ja que la fe és l'instrument hermenèutic més poderós que existeix, que dona sentit a tota realitat. Creure és més importat que saber, manllevant una expressió del teòleg Hans von Balthasar. És evident que sense fe no es poden llegir aquests fragments. Més encara, per la fe reconeixem l'evangeli com a do de vida donada.

Lluc està perfectament informat del que ja consta per escrit sobre Jesús. És el que anomenarà testimonis oculars (Lc 1,2), són servidors de la Paraula. Lluc és testimoni i portador de la tradició apostòlica rebuda i prendrà el determini d'escriure sobre Jesús i el seu ministeri des del respecte a *aquells que han vist i oït*.

Durant les sessions de classe, mentre llegíem diferents fragments de l'evangeli de Lluc, el professor accentua com l'evangelista, malgrat els anys transcorreguts dels fets, pretén que el seu relat sigui un evangeli d'obertura al món, sense tallar les arrels amb la seva Jerusalem, la que té davant dels ulls després del desastre de l'any 70. Per Lluc, la ciutat i el seu Temple són al centre de la narració i, alhora, intenta distanciar-se d'una presentació exclusivament palestinenca de Jesús per tal que el relat sigui més accessible a tothom. En certa manera Lluc esdevé missioner del Salvador presentat a tots els pobles com a llum que es revela a totes les nacions (Lc 2,30-31) perquè la salvació és oferta a tots els pobles, d'orient i d'occident, del nord i del sud.

Les classes de la tarda amb Mn. Antoni Pérez de Mendiguren

Un altre aspecte de Lluc, com a bon coneixedor de la Sagrada Escripura i els seus manaments, és l'atenció als exclosos. Com els altres evangelis, Lluc coneix la predilecció de Jesús pels malalts i els discapacitats. Ho veiem expressat en Lluc en aquest interès vers els estrangers: samaritanes, funcionaris romans, sobre els quals posa una mirada molt favorable. També amb els publicans: el fariseu i el publicà; Zaqueu.

Totes aquestes categories de ciutadans coetanis de Lluc eren considerades pels devots com a gent menyspreable. Que Lluc els tingui una especial consideració dins la narració significa un senyal de transformació de les incipients comunitats cristianes que volen viure la fe en coherència amb la vida. En aquest moment el professor situarà les Benaurances en el trajecte cap a la justícia. Per a Lluc, les Benaurances són el que són quan les contraposem amb les malediccions que les segueixen. És una interpel·lació sobre la nostra manera de viure i els nostres cercles de relacions, sobre la nostra capacitat d'atenció a persones la vida de les quals està marcada per desqualificacions i exclusions de tot tipus. El relat del convit amb el pobres, per exemple, ens qüestiona en aquest sentit; òbviament no solament es refereix a les pràctiques de taula (Lc 14,12-14).

Finalment, per engrescar-nos a llegir i a escoltar apassionadament aquest evangelista i sentir-nos atrets per la veu amorosa de Déu que xiuxiueja en el nostre cor, el professor ens proposa deixar-nos imbuir per la seva força que capgira i transforma els nostres esquemes. El món que descriu Lluc no deixa de ser el nostre món però vist al revés: l'exalta els humils i derroca els poderosos. Lluc té un relat bonic i molt potent que fa elogiar el que sembla inversemblant: el fet que un malfactor endevini que aquell home clavat a la creu és Fill de Déu (Lc 23,42). O, com aquell centurió, que essent estranger donarà glòria a Déu després d'haver vist la crueltat de l'Imperi romà, i de la maldat que l'home és capaç de fer, reconeixen la innocència del crucificat (Lc 23,47).

Finalment, Lluc ha volgut presentar la vida de Jesús en paral·lel amb altres vides, com emmirallant-les, perquè al Jesús històric que descriu Lluc s'hi arriba a través del que s'explica i es llegeix sota la llum del Misteri Pasqual. Vet aquí que la importància de conèixer el sentit de les Escripures (cf. Lc 4,21). Queda clar que Lluc no vol fer un evangeli inventat.

El professor, a través de passatges suggeridors, ha aconseguit estimular el nostre zel a llegir i a descobrir el Jesús històric com el vertader Fill de Déu.

Durant les classes de la tarda sobre el llibre el Siràcida, el professor mossèn Antoni ens introduirà primerament en el context històric del Siràcida, i, tot seguit, ens farà viatjar d'un extrem l'altre del text per copsar el temes més importants d'aquest llibre aparentment complex i tan ple de raó i de saviesa. Ja ens adverteix que pot semblar-nos que aquest llibre no segueixi cap ordre especial, però per això assistim als cursos bíblics perquè ens ensenyin a navegar en aquests llibres tan rics de poesia, bel·lesa, seny i saviesa. El professor, com una brúixola, ens ajuda descobrir i a connectar amb el seu protagonista principal: la Saviesa, la que ve de Déu.

Informacions

El primer capítol ja ens dona la pista: *Tota saviesa ve del Senyor, i és amb ell per sempre* (Sir 1,1). Com diu el professor, aquest verset és programàtic, car relaciona la Saviesa amb Déu des del començament fins a l'últim capítol. Una saviesa que ve del Senyor (παρὰ), i que està amb ell (μέτα) per sempre (εις). El doctor Antoni Pérez d'entrada ja ens situa a principis del segle II aC a l'escola d'un savi: Jesús, fill de Sira.

Va ser cap a l'any 190 aC que aquest Jesús fill de Sira va escriure en hebreu una instrucció de saviesa amb l'objectiu d'il·luminar el discerniment dels homes del seu temps, sobretot joves, influenciats com estaven per la cultura grega en general. El seu objectiu primordial és reafirmar l'herència espiritual d'Israel i d'enfortir la fe davant la invasió de l'hel·lenisme.

Cal que el professor ens situï en el context històric en el qual va ser escrit el llibre. Palestina està sota el domini dels selèucides des del 198 abans de la nostra era i la influència es fa sentir en les mentalitats i els comportaments de la gent. La temptació és imitar la moda de l'època que és aleshores la del comerç, dels negocis en detriment de la saviesa tradicional. Ens trobem enmig d'un conflicte entre dues savieses: la carrera per la fortuna, pels primers llocs i la saviesa de la «bogeria» de Déu.

Cal instruir novament per recuperar l'herència espiritual dels qui els han precedit. Qui vulgui ser savi cal que es deixi instruir constantment, com el savi que sap que no ho sap tot. El savi Jesús fill de Sira anhela que el seu deixeble, a qui considera el seu fill, pari l'oïda al bon fer tot observant el món que l'envolta. L'ensenyament que proposa el savi és una escolta i una observació, però és sobretot una manera de viure que implica saber dominar-se, saber ser humil, saber parlar. Saber comportar-se amb els pares, la família, els amics. És cercar el bé en tots els àmbits de la vida.

Durant les sessions, mossèn Antoni ens farà de guia en el viatge literari de l'obra, prenent com a pauta un esquema extret del llibre sobre Ben Sira de la professora Núria Calduch-Benages. Llavors, el professor ens convida a resseguir el Siràcida, a través d'uns temes, com el temor del Senyor; la llei; el culte; la pregària; la creació; la mort i el més enllà. Gràcies a la lectura calmada i pausada anem descobrim com la Saviesa es fa present en les nostres vides.

Ben mirat, i llegint el llibre, descobrim que la docilitat a la realitat, és el camí que segueix el savi. Per a ell tot té un sentit, tot ens parla, tot ens qüestiona. El savi sempre està a l'escola aprenent. És aquell qui sempre es deixa instruir.

L'expressió "*fill meu*" (Sir 2,1) ens convida a tots a adoptar una actitud d'atenció i docilitat davant d'una persona sàvia que ens parla i aconsella com un pare. Sí, crec que podem interessar-nos pel ens diu Jesús, fill de Sira. Els seus consells tan assenyats sobre el fer de cada dia i acollits amb humilitat ens permet entrar en una relació correcta amb el Senyor, fugint de l'orgull, la peresa, la mentida, etc., que ens n'allunyen.

Ha valgut la pena seguir les pautes que el professor, com el Savi del Siràcida, perquè ens ha privat de dir que el llibre sempre diu el mateix (i és un llibre extens). La

*Guiats pel
Dr. Andreu
Muñoz, alguns
alumnes del
curs, en la
visita a la
catedral de
Tarragona*

lectura a classe a través de la pauta proposada ens ha ajudat a descobrir com en els diferents estats i etapes de la vida, cada persona té l'ocasió de trobar Déu, sentir-lo i esdevenir savi amb ell.

Acabes el llibre i t'adones que de cap manera l'amor als altres i el respecte a tothom impedeix que hom sigui reverenciat i elogiat davant Déu, que el tindrà *com un fill de l'Altíssim* que *l'estimarà més que la seva mare* (Sir 4,10).

Quina pena el qui vol estar en la ignorància. Aquell qui no vulgui aprendre del mestre savi, no pot estimar ni ser estimat. Aquest roman en la seva suficiència que l'allunya de tot, fins i tot de Déu.

Acaba els curss amb ganes de saber escoltar i aprendre a venerar el Senyor, primícia de saviesa. Ara ens toca ordenar en el nostre cor totes aquestes reflexions i ensenyaments que és un do del mateix Senyor que condueix l'home pels camins de l'amor.

Els participants ens acomiadem amb el desig de tornar-nos a retrobar el curs vinent, si Déu vol. Animem aquells qui no coneixen els cursos bíblics que s'inscriguin en aquesta escola de la Paraula de Déu, en la qual tots som alumnes del Mestre que continua sempre parlant des de la seva Paraula, la de Déu.

Núria Fernández i Pou

LX Jornades de Biblistes de Catalunya.

Vic 27-29 desembre 2022

«Experiències de lideratge i comunió en els escrits bíblics»

El retrobament presencial va marcar les LX Jornades de Biblistes que es van poder celebrar de nou a la Casa d'Espiritualitat Claret de Vic. En Joan Ferrer va donar la benvinguda a la nova trobada titulada *Experiències de lideratge i comunió en els escrits bíblics*, un nou cicle emmarcat dins la reflexió sobre la sinodalitat en l'Església.

En Xavier Alegre i Santamaria va ser l'encarregat d'obrir les jornades amb la seva conferència titulada «La sinodalitat, un retorn a les arrels bíbliques de l'Església». Després d'un breu repàs històric sobre la història de l'Església, va centrar-se en el NT i en com la sinodalitat ha d'arrelar-se en l'experiència allí continguda. La sinodalitat de l'Església suposa la comunió entre iguals, dones i homes, la unitat en cos i la pluralitat de membres expressada a través dels carismes de cadascú; cal deixar de banda la clericalització i la patriarcalització que allunyen l'Església d'aquest objectiu. En aquest sentit, cal recuperar l'esperit bíblic per treballar en plena comunió per dur a terme el projecte de Jesús: ser missioners i testimonis de l'Amor de Déu. Tot seguit va prendre la paraula el professor Joan Ramon Marín i Torné amb la seva conferència, «Nm 11. "Lideratge(s)" i "liderats"», dirigida a parlar sobre el líder Moisès i l'abast del seu lideratge a través d'aquest passatge bíblic. En va presentar breument l'anàlisi exegètica i després va posar de relleu com Moisès parla al poble en nom del Senyor i com parla amb el Senyor, destacant el caràcter sapiencial del fragment. El reconeixement de Moisès com a líder és evidenciat pel text que reflexiona sobre les dificultats del lideratge i el fet que aquest és posat en qüestió. El lideratge suposa saber respondre eficaçment a la realitat i, per tant, pot aparèixer com una càrrega. El text posa el focus en el fet que és l'Esperit de Déu qui respon a la petició i al desesper.

La sessió de la tarda va ser iniciada pel professor Armand Puig i Tàrrach amb el seu estudi «La figura de Jesús en l'Evangeli de Pere». Va mostrar que l'Evangeli de Pere no volia substituir els quatre evangelis, sinó explicar en forma de relat el que havia passat en el moment de la mort, descens i resurrecció-ascens de Jesús, i destacar així que l'obra és concebuda com una apologia de la veracitat d'aquests esdeveniments. A continuació, va prendre la paraula Francis Ferruci que presenta la seva anàlisi exegètica d'una de les perícopes de Mateu en connexió amb Nm 27,17, «Anunci, crida i comunió. Exegesi de Mt 9,35-38»; en destacà alguns elements com la imatge de les «ovelles sense pastor», per expressar que el lideratge transmès per Jesús està marcat per l'ensenyament, l'anunci i la guarició, relligats amb la compassió.

*Una imatge
de les Jornades
Vic: Joan Ferrer
i Joan Ramon
Marín*

A mitja tarda, es va celebrar la primera part de l'Assemblea amb l'objectiu d'escollir la junta de l'ABCCat; aquesta votació que havia quedat endarrerida degut a la impossibilitat de celebrar-la els darrers dos anys com a conseqüència de la pandèmia. Es va procedir a presentar la candidatura i es va fer la votació corresponent. En Joan Ferrer i l'Esperança Amill van ser reconfirmats com a president i vicepresidenta; s'incorpora a la Junta com a secretari en Jaume Balateu. Els vocals van combinar continuacions i canvis. Són: Concepció Huerta, Pilar Lozano, Agustí Borrell, Jaume Fontbona, Joaquim Malé, Toni Pou, Armand Puig, Daniel Rodríguez; en Joan Magí va ser escollit com a vocal emèrit. Els millors desitjos per a tots ells en aquesta nova etapa. Els agraïm la seva disponibilitat i il·lusió.

A continuació es van presentar les publicacions recents. En Joaquim Malé va comentar els diferents llibres que s'han publicat darrerament: *Salms en hebreu, grec, llatí i català: Homenatge a sant Jeroni en el 1600 aniversari de la seva mort*, que forma part de la col·lecció «Grans Textos Cristians». Allí mateix han sortit els dos volums de l'*Antologia trilingüe dels textos dels Pares de l'Església*. Es tracta de dos grans volums, que presenten els textos dels grans escriptors cristians antics en una edició i traducció molt acurades. En tercer lloc, el llibre fruit de les «Converses a la Pedrera», *La Bíblia en la literatura catalana* dona la possibilitat de veure la presència de textos bíblics en obres d'autors com Ramon Llull, Ausiàs March o Mercè Rodoreda. Seguidament, va comentar les obres que veuran la llum ben aviat. Entre aquestes es troben: la traducció de *Què és l'home?*, el document que la Pontifícia Comissió Bíblica publicà el 2019;

Informacions

---

els *Comentaris de sant Agustí als Salms*, el primer volum dels quatre previst és a punt de ser publicat en la col·lecció «Grans Textos Cristianes» en edició bilingüe llatí-català; el llibre de *Pares Apostòlics* de Clàssics del Cristianisme ben aviat serà reeditat amb noves introduccions; el *Diccionari de la Bíblia per als infants i les famílies* és un llibre pensat des de la perspectiva pastoral per acompanyar l'animació bíblica en l'àmbit familiar. L'Albert Viciano va aprofitar l'avinentsa per comentar que al Congrés de Tarragona sobre la vil·la romana de Centcelles, dues de les conferències presentades es van centrar en l'estudi de les escenes del monument des de la perspectiva teològica. Finalment, es va informar que la publicació dels estudis de les Jornades es farà dins la Revista Catalana de Teologia i aquest BUTLLETÍ de l'ABCCat.

La jornada va finalitzar amb la presentació «Descobriments i celebracions» per part de la Pilar Casals, un viatge històric i cultural per celebrar els bicentenaris (1822) del desxiframent de l'escriptura jeroglífica i del descobriment del Cànon Reial de Torí, i el centenari (1922) del descobriment de la tomba de Tutankhamon, celebracions que posen de relleu la importància del treball arqueològic en el coneixement de la història i de com els nostres avantpassats donaven resposta al món que els envoltava. Va ser un goig poder compartir aquestes celebracions en el marc de les Jornades de Biblistes.

El segon dia va començar amb una pregària: el centre de la nostra fe i de les nostres vides és la Paraula. Encapçalant la nova jornada, el professor Jaume Fontbona i Missé va presentar la seva conferència «Els Dotze i el col·legi apostòlic». Connectà l'elecció dels Dotze amb les aportacions d'Ignasi d'Antioquia i de Cebrià de Cartago; va comentar el fet que el col·legi apostòlic apareix en continuïtat i successió dels Dotze, en el seu paper de lideratge al servei del Poble de Déu. Des d'aquesta perspectiva, cal caminar cap a una eclesiologia de comunió, on la reciprocitat i el respecte en siguin elements clau. Tot seguit, la professora Mar Pérez va parlar sobre «La dona: presència literària i força teològica en el Segon Evangeli». A través d'un repàs de les diferents dones que apareixen en l'evangeli de Marc i de la manera com hi apareixen representades, va ressaltar el fet que, en un context en què la dona estava tancada a casa, és excepcional el fet de la gran rellevància femenina en les diferents narracions evangèliques. Les dones apareixen dibuixades a fi de fer destacar a través de la seva actuació com ha de ser el seguiment, que es troba marcat pel servei, la valentia, la confiança, la fe, la gratuïtat, la fidelitat... Les dones són presentades com a exemple de persones incorporades plenament en les primeres comunitats seguint l'exemple de Jesús. El matí el va tancar la intervenció d'en Joaquim Malé amb «"Alleugereix la teva feina, que ells t'ajudin" (Ex 18,13-37). El consell de Jetró i la dimensió col·lectiva del ministeri al servei de la comunitat creient». Després de destacar la dificultat de comprensió del text, va condensar en una breu intervenció el caràcter sapiencial d'aquest passatge. Moisès hi apareix com a home savi, que n'esdevé perquè sap escolar un home savi, Jetró, un estranger. L'estranger no apareix com a oposició sinó com l'altre, que

constitueix el complement necessari del nosaltres. L'escolta és font de comunió i de comunitat.

Després de dinar, la sessió es va reprendre amb la intervenció «Sinodalitat i formació del cànon del Nou Testament» presentada pel professor Rodolf Puigdollers. Va seqüenciar la formació del cànon en les diverses etapes històriques que el marquen i els moments en què els textos del NT es comencen a agrupar i a circular conjuntament. Així, va explicar que la sinodalitat va marcar l'establiment del cànon dels 27 textos que componen el NT: un reflex del fet de caminar junts les diverses comunitats.

La tarda va continuar amb un acte de record dels molt estimats professors Ignasi Ricart i Oriol Tuñí, traspassats fa poc. A través de les paraules de Marcos Aceituno i de Xavier Alegre vam recordar aquests referents, que ho van ser no solament en l'àmbit bíblic, sinó també en la seva gran humanitat i en el servei a les comunitats cristianes. Que els seus testimonis continuïn essent font d'inspiració!

La darrera sessió de la tarda va estar dedicada a la segona part de l'Assemblea, presidida per l'Esperança Amill i la Concepció Huerta. Es va presentar l'estat dels comptes i l'evolució del nombre de socis, 879 en total. Van convidar tothom a donar a conèixer l'ABCat i la tasca que fem. A continuació es va comentar que s'ha signat un conveni amb el CPL per tenir totes les publicacions de l'Associació en un sol lloc i poder-ne facilitar la distribució. Finalment, es va parlar de la Setmana de la Bíblia d'enguany (22-28 de gener). El lema d'aquest 2023 és "Us anunciem allò que hem vist i sentit (1Jn 1,3)". A part de destacar la importància que té el fet d'incorporar les diferents iniciatives a la pàgina web per a facilitar-ne la cerca: www.setmanadelabiblia.cat, es va fer referència a les diferents activitats ja organitzades en els diversos bisbats de Catalunya.

*Una imatge
d'una de les
sessions de les
Jornades de Vic*

Informacions

*La pregària en
el moment de
començar una
jornada*

La pregària va donar la benvinguda a la darrera jornada. Seguidament, el professor Marcos Aceituno va presentar el seu estudi «Comunió i resiliència col·lectiva en la Primera carta de Pere». Continuant en el marc de la reflexió sinodal, va destacar la dimensió eclesial de la carta i el fet que l'autor vol que els seus destinataris, malgrat els temps de canvi, es mantinguin fidels al Déu de la gràcia. En aquest sentit, s'accentua el fet que els creients no es troben sols sinó que tenen l'assistència contínua de Déu. En acabat, el professor Jordi Cervera amb «L'exclusió de Míriam i l'espera del seu retorn (Nm 12,14-15)» va presentar la seva anàlisi sobre aquest passatge, tenint en compte l'aportació dels textos targúmics i de les diferents versions conservades. Va posar de relleu que es tracta d'un «bell exemple de praxi sinodal», de sensibilitat comunitària per a incorporar la persona exclosa, en aquest cas, Míriam. La comunitat espera el retorn de Míriam abans de tornar-se a posar en marxa.

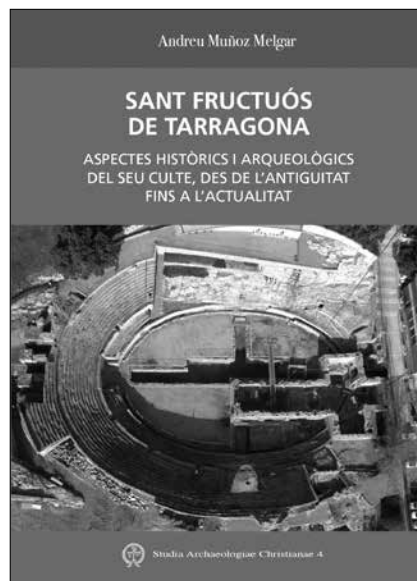
El matí va concloure amb la tercera part de l'Assemblea presidida per en Joan Ferrer. Vam fer una valoració sobre les Jornades. Tot seguit es va passar a comentar les celebracions que hi haurà aviat: el 30è aniversari del document *La interpretació de la Bíblia en l'Església* i la futura, però ja propera, celebració de l'aniversari del Concili de Nicea. Finalment es van establir les dates de les Jornades vinents: el 27, 28 i 29 de desembre de 2023, *Deo volente*. Amb el cor ple de joia pel retrobament i pel fet de poder compartir aquests dies, encetem aquest nou any il·lusionats i desitjant que tots els projectes vagin posant-se en dansa.

Pilar Casals Miret

Sant Fructuós de Tarragona

Gairebé tothom a l'Associació Bíblica de Catalunya coneix el Dr. Andreu Muñoz Melgar. Entre molts altres càrrecs de responsabilitat és el director del Museu Bíblic Tarraconense, una autèntica joia museística al cor de la Tarragona antiga, a tocar de la catedral i ben a prop del seminari. També és l'actual director de l'Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós de Tarragona (INSAF). És doctor en arqueologia clàssica per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i un veritable apassionat de l'arqueologia i de la Paraula de Déu. Els qui el coneixem de primera mà sabem que és un pou de ciència i un home d'una afabilitat immensa però, encara més important, és un cristià de pedra picada.

Doncs resulta que més enllà de les seves múltiples publicacions acadèmiques ara comptem amb la seva tesi doctoral. Ha estat publicada, després d'una revisió a fons de la tesi que presentà a la URV l'any 2013, per la col·lecció especialitzada *Studia Archaeologiae Christianae* de l'Ateneu Universitari Sant Pacià de Barcelona, conjuntament amb l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica. El resultat és una monografia esplèndida: *Sant Fructuós de Tarragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, des de l'antiguitat fins a l'actualitat*. En 260 pàgines en format A4 —com és habitual en les tesis doctorals— i doble columna, el Dr. Andreu Muñoz fa un recorregut cronològic que, a través de l'arqueologia i l'epigrafia, així com altres fonts escrites, aconsegueix de resseguir les petjades del protomàrtir Fructuós. És una obra d'una erudició aclaparadora i d'una intel·ligència exemplar: partint del document de la passió de sant Fructuós, que «és el primer document martirial conservat de les esglésies hispanes» (pàg. 36), l'autor és capaç de reconstruir el context històric (segles II-III) de Fructuós i els seus compatriotes, Auguri i Eulogi, així com la ciutat on varen viure, la Tàrraco romana (capítol I). Els capítols següents (II i III) se centren en l'arqueologia i la topografia de l'entorn immediat del martiri, això és, l'amfiteatre de Tàrraco, així com els voltants que conserven memòria arqueològica de la passió. El capítol IV constitueix una magnífica guia de la tradició de sant Fructuós arreu del món: trobem traces del protomàrtir tarragoní des d'arreu dels Països Catalans fins a la resta d'Espanya, però també en territori francès, italià, alemany, algerià i fins al Nou Món (Cuba, Uruguai o els EUA). La tesi es clou amb les conclusions i les fonts documentals emprades.

Informacions

Des de l'ABCat sols ens resta de donar la més sincera enhorabona a l'amic Andreu Muñoz per la feina feta, que és extraordinària, i desitjar que continuï perseverant en la tasca investigadora, de la que és un exemple. Donem-ne gràcies a Déu!

Joaquim Malé i Ribera

La Bíblia en la literatura catalana

Durant l'any 2016 es va celebrar, a l'auditori de la Pedrera de Barcelona, un cicle de conferències intitulat *La Bíblia en la literatura catalana*. Fou una iniciativa de diverses institucions, entre les quals s'hi compta l'ABCat, que reuní alguns dels especialistes més reconeguts dels àmbits de la filologia catalana i la teologia de Catalunya. Doncs bé, aquest any 2022 ha aparegut la publicació dels textos revisats que formaren aquell cicle de conferències: Joan SANTANACH – Joan FERRER – Sergi DALEMUS (eds.), *La Bíblia en la literatura catalana* (Estudis i documents 6), Girona/Barcelona/Taragona: ILCC/UdG – AUSP – ABCat 2022.

Es tracta d'un llibre de més de 600 pàgines que compta amb vint articles que, ordenats de manera diacrònica —comença amb les Homilies d'Organyà, a cavall entre els segles XII-XIII, i acaba amb Mercè Rodoreda—, mostren l'enorme i vital importància de la Bíblia en el cor de la literatura catalana. Amb paraules de Francesc Feliu, director de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona i prologuista de l'obra, «la presència de la Bíblia en la tradició literària catalana, com en la de qualsevol cultura literària occidental important, és absolutament rellevant, i mancava fins ara una visió de conjunt d'aquest aspecte» (pàg. 9).

Val a dir que entre els autors hi trobem membres insignes de l'ABCat com el Rector Magnífic de l'AUSP, Armand Puig i Tàrrach (que enceta el llibre amb l'article «La Bíblia i les Homilies d'Organyà», pàg. 11-47), el P. Damià Roure de Montserrat (amb un article sobre «La Bíblia en la poesia de Josep Carner», pàg. 455-475) o el president de la nostra associació, Joan Ferrer, que no escriu cap article però que ha fet una feina

editorial incommensurable de cara a la revisió de textos i preparació del volum. Cal agrair-los, a ells i a la resta d'autors, que puguem comptar amb aquest llibre que farà les delícies dels qui estimem la Paraula de Déu i la llengua i la cultura catalanes. *Laus Deo!*

Joaquim Malé i Ribera

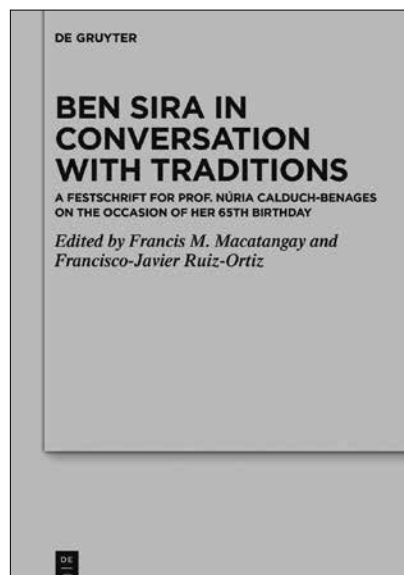
Per molts anys, Núria!

És cosa sabuda que la Núria Calduch és una dona extraordinària. En altres números del *Butlletí* ja hem parlat d'alguns dels seus assoliments acadèmics, així que no hi tornarem. Ara volem compartir amb tots els socis de l'ABCat que la Núria ha arribat a aquella edat en què algunes persones solen jubilar-se: fou el març passat. Per tant, per molts anys, Núria!

Ara bé, la cosa no queda aquí. En el món acadèmic hi ha una vetusta tradició d'origen alemany que consisteix a publicar un llibre en honor d'una persona molt respectada, ja sigui per raó dels seus mèrits —molt especialment vinculats a la universitat— o bé per un aniversari assenyalat. Això s'anomena *Festschrift*, o sigui 'escrit de celebració'. En llatí en diríem *liber amicorum*, que és molt bonic!

Doncs bé, els amics del món acadèmic li han fet un regal així a la Núria Calduch: *Ben Sira in Conversation with Traditions: A Festschrift for Prof. Núria Calduch-Benages on the Occasion of Her 65th Birthday*. Es tracta d'un llibre editat per dos antics alumnes seus a la Universitat Gregoriana, l'estatunidenc Francis M. Macatangay i l'andalús Francisco Javier Ruiz Ortiz. Ha estat publicat per la prestigiosa editorial berlinesa De Gruyter, i compta amb contribucions de professors de primer nivell internacional com ara John J. Collins (Yale), Jean-Louis Ska (PIB), Pancratius C. Beentjes (Tilburg), Oda Wischmeyer (Erlangen), Maurice Gilbert (PIB) i Juan Chapa (Pamplona), per dir sols uns quants noms.

És un honor més en la llarga trajectòria de la Núria Calduch, ben segur la nostra biblista més internacional. Aquí, a casa, a l'ABCat, tots ho sabem que és una treballadora infatigable i una persona magnífica, però per si algú tenia algun dubte que això és

Informacions

---

així, només cal llegir el prefaci d'aquest llibre que li han dedicat. El signa la professora Renate Egger-Wenzel, presidenta de la *International Society for Deuterocanonical and Cognate Literature*, amb seu a Salzburg. Tot explicant els orígens de la seva amistat i fent un brevíssim repàs pel currículum de la Núria, va palesant el seu magnífic caràcter i la gran estima en què la tenen tots els seus col·legues. Però al final rememora unes paraules que li dedicà el seu director de tesi a l'Institut Bíblic de Roma, el P. Maurice Gilbert SJ: «Aquesta dona és fascinant, alegre, dinàmica, emprenedora i una treballadora infatigable». Ja ho veieu, a l'estranger també ho saben, que la Núria és magnífica!

Des de l'ABCat et donem la més sincera enhorabona, Núria. I per molts més anys d'èxits i celebracions!

Joaquim Malé i Ribera

FEBIC i ABCat

Aquest estiu hem sabut la magnífica notícia que la vicepresidenta de l'ABCat, la Maria de l'Esperança Amill i Rocamora, ha estat escollida entre els membres que formen el comitè regional de la Federació bíblica catòlica (FEBIC) de l'Europa occidental i meridional. El mandat comprèn el trienni 2022-2025, i cal tenir ben present que aquesta responsabilitat situa, novament, una membre de l'ABCat al primer nivell internacional dels estudis bíblics i de la pastoral i, per tant, dona una visibilitat molt notable a la nostra associació.

La FEBIC és una associació internacional que, amb més de cinquanta anys d'existència, està al servei de la Paraula de Déu tot promovent-ne la difusió i l'estudi arreu del planeta. A Europa es divideix en tres regions: l'Europa central, l'Europa del sud i occidental, i finalment Roma.

Ens en congratulem i li desitgem els millors auguris a la representant, en darrera instància, de la península ibèrica —els altres membres ho són de França, Suïssa i la Gran Bretanya—, nova ambaixadora de la nostra ABCat a Europa.

Joaquim Malé i Ribera

Els quatre evangelis

José Luis Calvo, catedràtic de llengua i literatura grega a la Universitat de Granada, ens presenta una obra singular: *Los cuatro evangelios. Edición bilingüe* (Introducción, traducción y notas de José Luis CALVO MARTÍNEZ), Madrid: Trotta 2022, 613 pàg.

Es tracta d'una edició bilingüe, amb el text grec a la pàgina esquerra i la traducció i notes a la pàgina dreta. Val a dir que la distribució de versets que fa l'autor altera les edicions crítiques, ja que cada verset és una entrada i, quan canvia, salta la línia. Això fa que l'aparença del text grec sigui, d'entrada, estranya al lector que hi és habituat. Si bé no hi ha aparat crític al peu del text grec, l'autor ens indica que segueix el text establert per *The Greek New Testament*, de K. Aland – M. Black – C. M. Martini – B.

Metzger – A. Wikgren (segona edició de 1968). En ocasions, però, se separa d'aquesta traducció i usa la de E. Nestle – G. D. Kilpatrick, *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ*, *The New Testament* (edició de 1958).

Es recalca diverses vegades que és la primera traducció castellana fruit del treball personal d'un sol autor i, molt especialment, feta des de l'òptica de la «filologia grega professional i sense lligams ni compromisos de cap tipus» (p. 73). Això, que pel lector habituat a llegir entre línies té un significat força evident, no és cap novetat si atenem a les paraules del pròleg de *Los libros del Nuevo Testamento* (edició d'Antonio Piñero), que ressenyàvem en un número passat (cf. *Butlletí de l'ABCat* 139 (2022) 73-75). Ja veiem que la pretensió d'objectivitat, quan es tracta d'acostar-se a la Paraula de Déu, sembla un trumfo que tothom és capaç de jugar. Sigui com sigui, però, tota presa de posició —traducció!— és un acte d'autèntica subjectivitat i, en el fons, una lectura possible. El problema sol venir de pretendre imposar una lectura per damunt d'altres o, amb altres paraules, quan algú vol fer creure que qualsevol traducció alternativa a la seva és interessada, parcial, subjectiva...

No deixa de resultar estrany, també, que algunes de les obres fonamentals de l'exègesi bíblica sobre els evangelis estiguin absents de les bibliografies. Per exemple, no hi ha cap referència a Santiago Guíjarro, un dels biblistes espanyols més importants pel que fa a l'estudi dels evangelis dels darrers decennis (com a mínim calia consultar

Informacions

---

i citar *Los cuatro evangelios* (BEB 124), si més no per una qüestió evident!). També és absent el comentari de J. Green (*The Gospel of Luke*, de 1997) a l'EvLc. Com tampoc esmenta els comentaris majúsculs de J. Zumstein (*L'Évangile selon saint Jean*, en dos volums, de 2007-2014) o J. Beutler (*Das Johannesevangelium*, de 2013) a l'EvJn. En fi, són solament algunes de les llacunes que em fa l'efecte que, en l'àmbit bibliogràfic, caldria haver revisat amb més cura.

Amb tot, l'obra consta d'una introducció generosa (p. 9-83) que és posada com a portal als quatre evangelis: Mateu (p. 86-248), Marc (p. 250-343), Lluc (p. 356-500) i Joan (502-613). Cadascun dels evangelis presenta el text, tal com l'hem explicat més amunt, i una bibliografia final. Val a dir que l'abundància de notes i la qualitat de les mateixes és d'allò més interessant; és una ajuda de debò a la lectura i comprensió del text tal com l'autor el presenta i, sobretot per discussions filològiques, el lector hi podrà trobar un bon lloc on pouar informacions erudites.

Per tant, malgrat algunes minúcies, penso que cal felicitar novament l'editorial Trotta per la gran tasca editorial que està duent a terme, sobretot publicant obres de temàtica bíblica com ara edicions bilingües, cosa que no és gens senzilla i força arriscada, editorialment parlant. L'autor, òbviament, ha fet una tasca incommensurable, especialment de filologia grega, que cal aplaudir i celebrar, amb el benentès que l'interès principal de l'obra és aquest i no un altre. Donem, doncs, la benvinguda a una nova eina que ens permetrà d'aprofundir més en la Paraula de Déu tal com ens l'han tramès els evangelis.

Joaquim Malé i Ribera

L'Imperi grecoromà

Aquells que algun cop s'hagin interessat per l'Imperi romà i, cercant materials per estudiar-lo hagin furgat un xic en les lleixes de les biblioteques, és molt possible que hagin trobat algun llibre de Paul Veyne (1930-2022). Es tracta d'un historiador francès especialista en l'antiga Roma, cèlebre professor del Collège de France en la dècada dels anys 1970. A part d'importants treballs historiogràfics, se'l recordarà per haver dirigit el primer volum (*De Roma a l'any mil*) de la imponent *Història de la vida privada* (5 vols.), obra coordinada per l'eximí Georges Duby. També fou autor de nombrosos llibres, entre els quals aquest que presento: *El imperio grecorromano* (trad. d'Elena del Amo), Madrid: Akal 2022, 891 pàg.

L'editorial madrilenya ja havia traduït aquesta obra l'any 2009 —l'original francès és de 2005—, però aleshores ho feu en rústica, i ara s'ha decidit a dignificar el llibre

i l'autor amb una edició magnífica: cartoné i sobre-coberta, amb làmines centrals. El llibre consta de tretze capítols a través dels quals Veyne aprofundeix en aquell Imperi que, tot i romà, en realitat era grec. O, per dir-ho millor, d'aquell Imperi romà profundament hel·lenitzat. Aquesta és la tesi de fons de l'autor, justament que el gran Imperi romà i pràcticament tot allò que constitueix els fonaments de la nostra Europa moderna se sosté en la cultura grega i en el cristianisme.

Si bé els capítols discorren en un cert ordre cronològic, la veritat és que les qüestions culturals de fons són les que imperen. No és tant una història política clàssica com una aproximació *sui generis* a la història; una història de les mentalitats, més aviat. És a dir, gràcies a l'ús d'elements com l'art, la filosofia, la psicologia, etc., l'autor s'allunya d'una anàlisi històrica positivista i s'aproxima a la realitat amb què presumiblement es podien trobar els romans del segle II, per exemple. Això enriqueix la perspectiva i dona pistes molt interessants sobre el context històric en què es desenvolupà el cristianisme, exactament els anys en què les primeres comunitats cristianes s'organitzaren i començaren a proliferar arreu de l'Imperi.

Val a dir que, a diferència d'alguns llibres volgudament polèmics dels darrers anys (com el de Catherine Nixey, *The Darkening Age*, 2017), el prof. Veyne no se suma a la moda de culpar els cristians de la fi del món clàssic —que pervivia, d'aquella manera, entre intrigues palatines i emperadors mig folls...—, sinó que intenta posar les coses al seu lloc i, amb una anàlisi aprofundida i rigorosa de tots els elements que estudia, ens mostra com les dinàmiques històriques, lentes però infatigables, acaben produint transicions, canvis i modificacions de les fesomies socials, fins i tot de les pretesament més invariables. Així les coses, l'Imperi romà hel·lenitzat acaba deixant lloc a un altre Imperi, no tant romà però igualment hel·lenitzat.

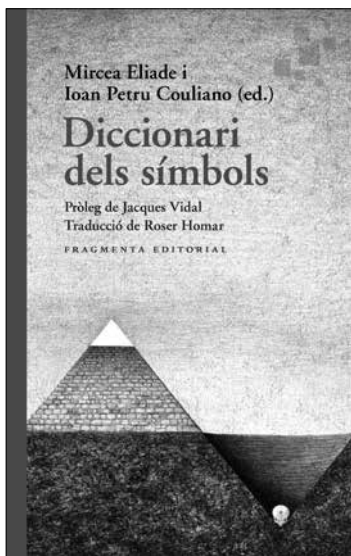
Per tot això, a part de l'interès intrínsec de l'obra, penso que els lectors habituals de la Bíblia —sobretot aquells més interessats en els orígens del cristianisme— trobaran d'allò més suggerent el llibre del prof. Veyne. És profundament recomanable de tenir-lo a mà per il·lustrar-nos seriosament sobre uns moments històrics de gran transcendència: els orígens del cristianisme. Cal donar l'enhorabona a l'editorial per l'aposta renovada d'una obra de calat com aquesta.

PAUL VEYNE

EL IMPERIO GRECORROMANO

Joaquim Malé i Ribera

Diccionari dels símbols

És molt probable que Mircea Eliade no requereixi de massa presentacions. Estem davant d'un d'aquells noms de la història del pensament que tothom ha escoltat o llegit, en algun moment o altre. És igualment probable que en l'àmbit de la història de les religions del segle xx ressonin sols uns pocs noms amb força: G. Dumézil, W. James, J. Campbell, M. Eliade, K. Kerényi. L'etcètera pot ser tan llarg com es vulgui, però és ben segur que el nom del professor romanès apareixeria en qualsevol llista que fos mínimament seriosa. Aquest fenomen permet que entenguem bé que l'edició –i reedició– de textos que bé podríem considerar clàssics del pensament no és res intranscendent, sinó que, ben mirat, és un d'aquells indicadors que donen raó de la salut

d'una cultura. I les traduccions, sens dubte, entren de ple dins d'aquesta categoria.

Doncs bé, l'editorial Fragmenta de Barcelona, que ja ens té acostumats a proporcionar un catàleg de primer nivell, acaba de publicar aquest títol: Mircea ELIADE – Ioan Petru COULIANO (eds.), *Diccionari dels símbols* (pròleg de Jacques Vidal. Traducció de Roser Homar), Barcelona: Fragmenta 2022, 892 pàg. És la traducció d'un original italià de 2017 que sintetitzava una de les obres més representatives de l'historiador de les religions Mircea Eliade, *The Encyclopedia of Religion*, obra en setze volums de la qual en fou editor general, al capdavant d'un equip imponent de professors.

El *Diccionari dels símbols* escull prop d'un centenar de veus de la gran enciclopèdia de la religió i, endreçades alfabèticament, les presenta per primer cop al lector català. En cada entrada del diccionari, a part del desenvolupament que en fa l'autor encarregat, hi trobem imatges i textos que permeten de contextualitzar en èpoques i societats concretes la riquesa dels símbols estudiats. Al final de cada veu hi ha una bibliografia mínima que, si bé no és actualitzada, sí que almenys ha de possibilitar l'ampliació de coneixements sobre aquell símbol concret mitjançant referència a les obres més clàssiques o consolidades.

Estic convençut que els lectors de la Bíblia hi trobaran un company, en aquest diccionari. Un company de camí a l'hora d'assaborir més i millor el significat que tenen alguns mots que, transcendent l'espai literari bíblic, són símbols humans que ens acosten al transcendent i, així, a la Paraula i al Déu que té a bé de revelar-se en la Bíblia.

Cal celebrar aquest tipus d'iniciatives que són tan interessants i que, en llengua catalana, solen provenir de Fragmenta. La més sincera enhorabona!

Joaquim Malé i Ribera

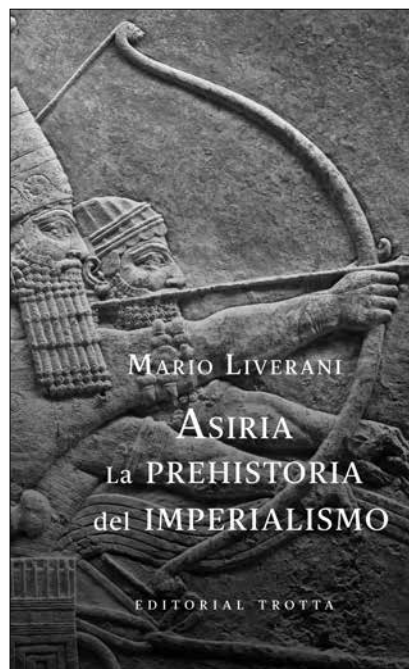
Assíria i la Bíblia

Mario Liverani (1939) és professor emèrit de la Universitat “La Sapienza” de Roma, segurament un dels especialistes més grans del món en la història del Pròxim Orient antic. Molt possiblement els lectors interessats en la història del món antic i, sobretot, en la història bíblica, el recordin per un títol, un xic polèmic, que es traduí al castellà l'any 2003: *Más allá de la Biblia. Historia antigua de Israel*, editat a Barcelona per l'editorial Crítica. Podríem dir que és una de les obres destacables de principi del segle XXI a propòsit de les relacions entre la narració bíblica i el contrast amb l'arqueologia i les ciències afins; l'altre, òbviament, és el llibre per excel·lència sobre aquesta qüestió, és a dir, *La Biblia desenterrada* de Finkelstein i Silberman. Però això és una altra història.

Doncs bé, resulta que l'editorial Trotta de Madrid ha publicat la traducció d'una obra sensacional de Liverani: *Asiria. La prehistoria del imperialismo* (Biblioteca de Ciencias Bíblicas y Orientales 18). La traducció ha anat a càrrec del P. José María Ábrego de Lacy SJ, el qui fou rector de la Universitat de Deusto i, pocs anys més tard, també ho fou de l'Institut Bíblic de Roma. Això ja ens dona una idea de la importància del llibre que tenim entre mans.

L'obra, que no és molt extensa, compta amb trenta capítols que són com petites monografies sobre aspectes molt concrets de la història d'aquest imperi tan important del món antic. Es poden llegir de manera contínua o bé saltant-los si ens interessa una qüestió més que una altra. La veritat és que el llibre està molt ben pensat i molt ben escrit: les notes no apareixen al peu, sinó al final de l'obra; com que són molt especialitzades podrien entorpir la lectura i, per tant, queden reservades a qui s'hi vulgui entretenir. Al final també hi ha uns mapes i, la cosa més notable, la bibliografia. En un llibre que no arriba a les 400 pàgines, la bibliografia ocupa les pàgines 295-360, això és, 65 pàgines de referències llibresques que donen fe de l'erudició immensa de l'autor i, sobretot, de les possibilitats d'ampliar coneixements sobre aquests temes, que acaben essent inabastables.

Cal dir que Liverani ha concebut volgudament el llibre des de la perspectiva comparativa, és a dir, posant en relació l'Imperi assiri amb altres imperis, tant antics com

Informacions

---

moderns, per així aconseguir mostrar les característiques pròpies d'allò que solem anomenar *imperi* i que és de molt mal definir. Això enriqueix molt la perspectiva històrica de l'obra, que no es queda en l'estudi de l'antigor sinó que fa excursions constants a altres èpoques històriques. Ara bé, l'autor declara des d'un inici quina és la tesi de fons, i és que no podem parlar d'imperialisme abans de l'Imperi assiri. El lector podrà preguntar-se, però, quan succeí, això d'aquest *imperi assiri*. Cal tenir present que Assíria és una regió mesopotàmica on hi ha estructures estatals potents d'ençà d'abans del segle xxiv aC, cosa que dificulta la situació exacta del subjecte de què parla Liverani. En realitat fa referència al conegut com període neoassiri (segles x-vi aC), i en concret a l'època d'esplendor dels segles ix-viii aC, amb les grans conquestes que conduïren Assíria a posseir, pràcticament, tot el Pròxim Orient antic: des del golf Pèrsic fins al torrent d'Egipte, incloses illes del Llevant mediterrani i part d'Anatòlia. Vaja, una geografia que ens recorda granment el viatge d'Abraham i la seva família des d'Ur dels caldeus fins a Egipte!

Tot plegat em porta a pensar que estem davant d'una d'aquelles obres de sedimentació del pensament d'un autor. En la seva maduresa intel·lectual i acadèmica, Liverani ens ofereix un producte fruit de la destil·lació de la sapiència acumulada durant dècades d'investigació i ensenyament. Bé podríem afirmar que si algú vol saber alguna cosa en ferm sobre Assíria convé que passi per aquí de manera ineludible. I, la cosa més important, estic convençut que l'esforç de síntesi de l'autor és d'agrair a més no poder, atès que amb poques pàgines ens permet de situar-nos d'una manera ràpida i eficaç en el món dels estudis sobre Assíria, que ens és tan llunyà i, alhora, tan proper als qui estudiem la Bíblia.

Per tot això cal felicitar efusivament l'editorial Trotta, per la gran tasca d'edició d'aquest tipus d'obres que, si bé tenen un públic reduït, permeten d'assentar una tradició cultural seriosa en un país. Traduir llibres com aquest, cosa que fan amb la col·lecció *Biblioteca de Ciencias Bíblicas y Orientales*, que dirigeix magistralment Julio Trebolle, dona un prestigi molt gran i és el deure dels estudiosos de fer-ne reconeixement públic.

Joaquim Malé i Ribera

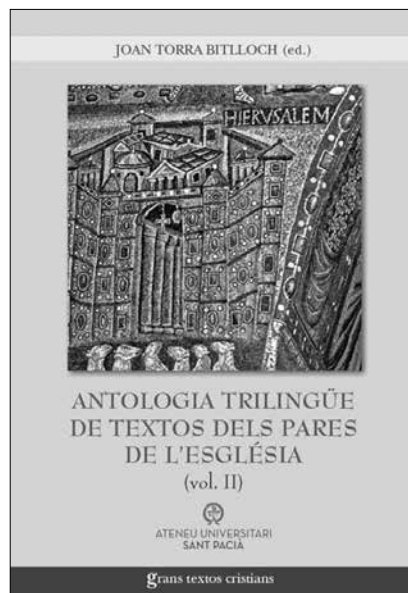
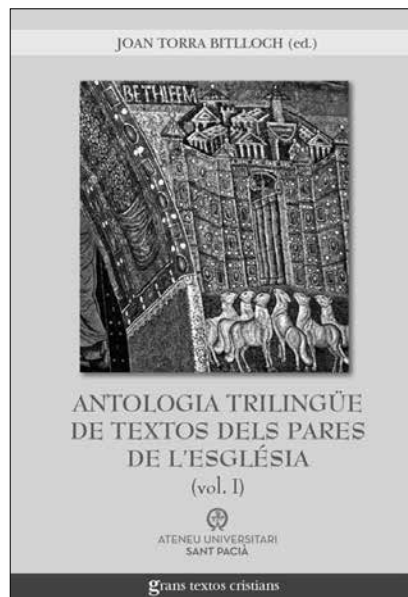
El Rouët, en català

Fa poc temps, acadèmicament parlant, que l'Ateneu Universitari Sant Pacià (AUSP) compta amb una escola de llengües antigues, batejada com a *Schola Linguarum Antiquarum* (SLA). Aquesta escola ofereix cursos de llatí, grec, hebreu bíblic, arameu o siríac, per citar-ne sols uns quants. I l'objectiu pedagògic darrer és que els alumnes coneguin els elements necessaris per a poder estudiar i traduir els textos antics en llengua original. Òbviament, una bona proposta per a aital fi és que l'AUSP faciliti eines a fi de poder exercitar els coneixements lingüístics dels seus alumnes i, evidentment, perquè puguin practicar la lectura, estudi i traducció d'aquestes llengües antigues.

Doncs bé, estem d'enhorabona: sota la direcció del Dr. Joan Torra, degà de la Facultat de Teologia de Catalunya i patròleg eminent de la casa, alguns professors de la SLA han endegat un projecte que ara ha vist la llum en forma de publicació en dos volums: Joan TORRA BITLLOCH (ed.), *Antologia trilingüe de textos dels Pares de l'Església per a l'estudi de les llengües antigues* (2 vols.) (Grans Textos Cristians 11-12), Barcelona: AUSP – ABCat 2022, 1.609 pàg.

Es tracta de dos toms de gran format –seguint l'estructura editorial de la col·lecció *Grans Textos Cristians*– que són fruit de la feina de moltes persones. En origen hi ha la selecció de textos que feu, a principi del segle xx, el P. Marie-Joseph Rouët de Journal, SJ, amb un títol propi de l'època: *Enchiridion Patristicum loci Ss. Patrum, Doctorum, Scriptorum Ecclesiasticorum*.

Això passà per les mans de Mn. Andreu Soler Solei, prevere de la diòcesi de Girona i autodidacta que adquirí uns coneixements excepcionals de llatí i de grec. Mn. Soler Solei el traduï al català per a ús dels seus alumnes del Seminari de Girona, aleshores

Informacions

---

amb un altre títol: *Promptuari de patrologia*. La traducció hauria quedat oblidada, però, si no hagués estat per una sèrie d'atzars i, sobretot, de persones, que s'adonaren de la vàlua immensa de l'obra. S'hi compten el qui ara és arquebisbe de Tarragona, Monsenyor Joan Planellas, en altre moment director de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Girona, així com el Dr. Joan Ferrer, president de la nostra ABCat.

La cosa és que ara tenim els dos volums que recullen la feina de més d'un segle d'estrats que se superposen i que fan que la llavor inicial del P. Rouët hagi esdevingut una obra trilingüe: a la pàgina esquerra hi ha la selecció original de 1911 –textos grecs o llatins–, que quan presenta un text grec sempre n'aporta la traducció llatina al peu, mentre que a la pàgina dreta hi ha la traducció catalana –revisada i preparada– que feu Mn. Andreu Soler Solei. Al final del segon volum hi ha els índexs, que inclouen les traduccions dels escrits existents en llengua catalana, un índex teològic que perme-trà de fer cerques temàtiques amb agilitat, un índex de citacions bíbliques, un índex alfabètic d'escriptors, obres i assumptes i, finalment, un índex cronològic dels autors i les obres respectives.

Val a dir que el florilegi de Pares de l'Església d'expressió grega i llatina és molt nombrós, i hi podem trobar fragments que van del segle I fins al segle VIII. Per citar uns pocs noms, el lector podrà acostar-se al pensament d'Ignasi d'Antioquia, Justí, Ireneu de Lió, Tertul·lià, Orígenes, Cebrià de Cartago, Eusebi de Cesarea, Hilari de Poitiers, Gregori de Nissa, Joan Crisòstom, Pacià de Barcelona, Ambròs de Milà, Jeroni d'Estridó, Agustí d'Hipona, Gregori de Tours o Joan Damascè. Són alguns dels molts noms que es compten entre en l'antologia de textos patristics i que confegeixen una panoràmica privilegiada al pensament teològic d'uns autors i d'una època, però que sobretot permetran als estudiants de fornir els seus pupitres amb un instrument òptim per a l'estudi del llatí i del grec dels primers pensadors cristians, d'Orient i d'Occident.

Cal felicitar efusivament aquest tipus d'iniciatives que no sols dignifiquen la llengua catalana, sinó que a més aporten eines de primer nivell de cara a l'estudi del llatí i grec cristians, molt possiblement grans oblidats en l'estudi de les llengües antigues clàssiques a casa nostra. En aquest sentit hem d'esperar que aquests dos volums constitueixin un punt de partença i no pas un punt d'arribada, i que siguin un estímul de cara a l'estudi d'aquests autors, obres i llengües. Solament resta d'agrair la gran tasca que hi ha al darrera d'aquesta obra als qui se n'han encarregat, així com a l'AUSP per a incloure-la en la col·lecció noble de GTC.

Acabem amb unes paraules a tall d'exemple extret de l'*Antologia*, de sant Gregori I Magne en les *Homilies sobre Ezequiel* (vol. II, pàg. 524-524), que fa així: «Sed sciendum est quia mala nostra solummodo nostra sunt, bona autem nostra et omnipotentis Dei sunt et nostra» 'Ens cal saber que només el mal que fem és exclusivament nostre; però el bé és de Déu omnipotent i és nostre'. Per això mateix, ara toca donar-ne gràcies a Déu, d'aquesta *Gran Antologia*!

Joaquim Malé i Ribera

Notícies bibliogràfiques

FRA VALENTÍ SERRA DE MANRESA, *Entrem dins del pessebre. Un petit univers a les teves mans*, Barcelona: Edicions Morera 2022. 128 pàg.

Fra Valentí Serra, historiador i erudit, és també un gran divulgador de la tradició catalana en camps tan diversos com són l'estudi de les plantes medicinals, la cuina pairal i la tradició del pessebre. Aquest volum és una petita joia il·lustrada que convida a ser llegit.

El savi caputxí ens explica en sis capítols tot un univers nadalenc: l'origen del pessebre en la tradició catalana i franciscana; les figures del betlem i el seu simbolisme; com i quan cal fer el pessebre; la puixança del pessebrisme a Catalunya; pessebre i àpats nadalencs; i la cloenda, que ens explica el missatge i l'espiritualitat del pessebre. El llibre es clou amb un glossari (qui sap que un *tirapeu* és un bastó llarg coronat amb una mena de ganxo que usen els pastors per agafar les

ovelles per la pota del darrere?), la bibliografia (de gran interès, atès que recull fonts manuscrites molt poc conegudes) i un índex de noms de lloc i de persones que apareixen dins el volum).

El pessebre conserva una espurna de la màgia dels temps de la infantesa, que aquest llibret ens pot ajudar a recuperar. L'any 2023 celebrarem els vuit-cents anys del primer pessebre que va promoure sant Francesc d'Assís a la població italiana de Greccio.

Cal remarcar el valor de les il·lustracions que fra Valentí Serra ha incorporat dins el seu text: són d'èpoques i estils ben diversos, però en conjunt constitueixen una panoràmica d'un món que encara recorda el món transformat pel misteri del Déu-Infant fet home a Betlem: «A la mateixa contrada hi havia uns pastors que vivien al ras i de nit es rellevaven per guardar el seu ramat. Un àngel del Senyor se'ls va aparèixer i la glòria del Senyor els envoltà de llum. Ells es van espantar molt. Però l'àngel els digué: «No tingueu por. Us anuncio una bona nova que portarà a tot el poble una gran alegria: avui, a la ciutat de David, us ha nascut un salvador, que és el Messies, el Senyor. Això us servirà de senyal: trobareu un infant faixat amb bolquers i posat en una menjadora.» I de sobte s'uní a l'àngel un estol dels exèrcits celestials que lloava Déu cantant: «Glòria a Déu a dalt del cel, i a la terra pau als homes que ell estima.» Quan els àngels els deixaren i se'n tornaren cap al cel, els pastors deien entre ells: «Arribem-nos a

Notícies bibliogràfiques

Betlem a veure això que ha passat i que el Senyor ens ha fet saber.» Hi anaren, doncs, de pressa i trobaren Maria i Josep, amb el nen posat a la menjadora. En veure-ho, van contar el que els havien anunciat d'aquell infant. Tothom qui ho sentia quedava meravellat del que deien els pastors» (Lc 2,8-18). *Entrem dins del pessebre. Un petit univers a les teves mans* ens porta d'alguna manera *dins* d'aquest món de salvació.

Agraïm al savi caputxí fra Valentí Serra aquest llibre que és un veritable homenatge català a la celebració del vuitè centenari del primer pessebre de sant Francesc d'Assís.

JOSÉ M. LUCAS DE DIOS (COORD.), ROSA PEDRERO SANCHO, HELENA GUZMÁN GARCÍA, JUAN PIQUERO RODRÍGUEZ, *Manual de griego clásico*, Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia 2022. 646 pàg.

Presentem el darrer manual per a l'estudi de la llengua grega antiga publicat a Europa l'any 2022. Es tracta d'una obra col·lectiva dels professors d'aquesta matèria en la UNED. L'obra està concebuda de manera excel·lent: 28 temes que contenen cadascun d'aquests tres seccions (gramàtica, vocabulari i exercicis). Tot està molt ben pensat per a l'estudi sense professor: el text és molt clar, els apartats de morfologia es troben remarcats en color i els exercicis contenen les solucions a fi de poder comprovar si tot ha estat ben interpretat. La part final del volum conté una síntesi de morfologia grega (pàgs. 561-646) de gran interès i claredat.

Per a nosaltres, estudiosos de la Bíblia, el coneixement de la llengua grega és fonamental: recordem que tots els llibres del Nou Testament han estat escrits en grec i que hi ha tota una secció de l'Antic Testament (els anomenats llibres deuterocanònics) que han estat transmesos en llengua grega per la versió grega de la Bíblia anomenada Septuaginta (LXX). Aquesta obra que presentem ens ofereix un programa d'estudi molt ben pensat i de gran utilitat.

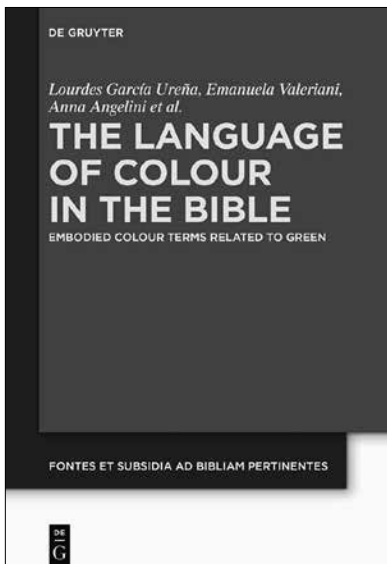
És un llibre que us recomanem vivament.

LOURDES GARCÍA UREÑA, EMANUELA VALERIANI, ANNA ANGELINI, CARLOS SANTOS CARRETERO AND MARINA SALVADOR GIMENO, *The Language of Colour in the Bible. Embodied Colour Terms Related to Green*. Translated by Donald

Murphy, Berlín/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2022. 254 pàg.

La doctora Lourdes García Ureña — professora titular de la Facultad de Humanidades y Ciencias de la Comunicación de la Universidad San Pablo – CEU de Madrid— ha liderat l'equip d'investigació que ha fet possible la publicació d'aquest monografia summament interessant sobre un tema insòlit en el món de la recerca bíblica: la terminologia del color verd.

L'objectiu del llibre que ressenyem és proporcionar al lector modern el significat dels termes de color de les famílies lèxiques relacionades amb la tonalitat verda. L'estudi mostra alhora que juntament amb la denotació cromàtica hi ha una altre fet inseparable del color: la realitat simbòlica, que la cultura europea ha heretat a partir de la gran tradició bíblica.

Aquest estudi lexicogràfic requereix l'establiment d'una metodologia particular que permeti l'apropament al color no d'acord amb el nostre concepte modern i abstracte, sinó des de la perspectiva de les civilitzacions antigues. Per això s'estudia el concepte de color que es desprèn de cadascuna de les versions de la Bíblia i es compara amb el que es troba en la reflexió teòrica tant en grec com en llatí. El color emergeix així com una realitat concreta, visible a la superfície dels objectes, que reflecteix en molts casos, no una qualitat intrínseca, sinó el seu estat. Aquest concepte té un reflex en els llenguatges bíblics, ja que els termes de color sempre descriuen una entitat (en aquest sentit es pot dir que estan encarnats) i inclouen un ampli espectre cromàtic, és a dir, són majoritàriament polisèmics. El marc teòric que ofereix la lingüística cognitiva (que inclou els dominis cognitius, la metonímia i la metàfora) permeten fer una aproximació de matriu nova al llenguatge del color verd en les versions hebrea, grega i llatina de la Bíblia.

És summament interessant la perspectiva de la professora Lourdes García Ureña i dels seus col·laboradors de fixar que el significat s'expressa a través d'una definició i no a través d'una llista de possibles termes de color, com passa en els diccionaris o en els estudis referits al color en l'antiguitat. La definició ens permet aprofundir i descobrir nous matisos que enriqueixen la comprensió del color en les tres grans civilitzacions

Notícies bibliogràfiques

implicades en aquest estudi: Israel, Grècia i Roma.

Vegem-ne un exemple molt clar:

From this semantic analysis it can be concluded that the nominal lexeme YRQ *yereq* is a polysemous term with two different meanings:

I. In the first meaning, colour and entity are fused together in the denotation of the lexeme and are inseparable: the 'assemblage of plants or parts of the same (leaves, stems, etc.) proper to a region or territory in their state of verdure, freshness and lushness; serves as food for animals and humans; its destruction is a sign of divine punishment, connoting famine and, with this, death': Exod 10.15; Num 22.4; Isa 15.6; 4Q14 19.3 (Exod 10.15). As glosses we propose: 'verdure; vegetation; grass'.

II. In the second meaning, as the product of conceptual metonymy (WHOLE FOR THE PART) the denotation of entity disappears, leaving colour, which in turn reflects a particular state (freshness and lushness): 'the colour of grass when it sprouts and grows in the spring, a sign of freshness and lushness; symbolizes, in a positive sense, prosperity, the loving care of God (Gen 1.30; 9.3), and in a negative sense: the ephemeral, transitory or perishable (2 Kgs 19.26; Isa 37.27; Ps 37.2; 1QIsaa 31.6)'. As the result of conceptual metonymy, the syntax of YRQ *yereq* in this second meaning changes: here it

precedes other nouns and has an attributive function. As glosses we suggest: 'green; yellowish green; grass-green' (pàg. 49).

La recerca feta per l'equip de la professora García Ureña és realment admirable i digna de totes les lloances acadèmiques.

L'obra, després del prefaci del professor Natalio Fernández Marcos, s'estructura en cinc parts: I. Els termes del color: objecte, estudi i mètode; II. El corpus de la Bíblia hebrea (*yereq*, *yəraqraq*, *yārôq*, *yērāqôn*); III. El corpus de la Bíblia grega (LXX i NT) (*Χλωρός*, *Χλωρίζω*, *Πράσινος*); IV. El corpus de la Bíblia llatina (*Viridis*, *Viriditas*, *Viror*, *Vireo*, *Viresco*, *Pallidus*, *Pallor*); V. El llenguatge del color en la Bíblia (que conté les conclusions, que són un corol·lari de tota la monografia). El llibre es clou amb el recull de les abreviacions, bibliografia i índex de les fonts antigues.

Considero que el conjunt de l'obra és admirable i que el volum publicat per la prestigiosa editorial Walter de Gruyter GmbH mereix tots els elogis acadèmics. Cal remarcar la saviesa i tenacitat de la professora Lourdes García Ureña, capdavantera en l'àmbit internacional en la investigació del món del color en la Bíblia, perquè ha pogut portar a bon port aquesta aventura acadèmica sobre els colors en els diversos corpus lingüístics de la Bíblia. Tot plegat mereix una felicitació molt cordial.

Joan Ferrer

PORTAL

Esperançats enmig de la tempesta

José-Luis Arín Roig

Pàg. 1

ARTICLES

Jesús, Fill de David, Fill de Déu. L'aportació d'una exègesi recent a la lectura bíblica

per Pius-Ramon Tragan

Pàg. 3

Explorant la ruta de l'Èxode des del mont Nebó

per Jordi Cervera, Edmond Makhoul i Iñaki Marro

Pàg. 15

Idees cosmològiques de l'Antic Testament

per Josep Maria Pons Poblet

Pàg. 29

Els evangelis, model per al catequista

per Rodolf Puigdollers i Noblom

Pàg. 39

INFORMACIONS

La quaranta-setena edició dels cursos bíblics d'estiu de l'Associació Bíblica de Catalunya

Pàg. 45

LX Jornades de Biblistes de Catalunya. Vic 27-29 desembre 2022

Pàg. 52

Sant Fructuós de Tarragona

Pàg. 57

La Bíblia en la literatura catalana

Pàg. 58

Per molts anys, Núria!

Pàg. 59

FEBIC i ABCat

Pàg. 60

Els quatre evangelis

Pàg. 61

L'Imperi grecoromà

Pàg. 62

Diccionari dels símbols

Pàg. 64

Assíria i la Bíblia

Pàg. 65

El Rouët, en català

Pàg. 67

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Pàg. 69